

VECKOBLADET

66 år i skolan av Den gamle

Publicerad i Veckobladet 2016 nummer 2 - 21 (forts. följer)

DEL - 1:

SMÅSKOLAN 1940 TILL 1942

När jag pulsade genom snön på väg till Östregårdsskolan i Växjö hade jag en potatis och ett julgransljus i min grå rygsäck för det hade fröken sagt att vi skulle ta med oss. Hon hette Olga Klingmark. Somliga hade varken ljus eller potatis, men fröken hade några extra potatisar. Ljusen var ransonerade, tio per barn. Sedan gjorde vi ljusstakar av potatisarna och svepte in dem i rött kräppapper. De blev mycket fina.

Nästa morgon var det lördag och då satte vi ljus i alla potatisstakarna. Klockan var kvart över åtta och det var mörkt ute. Vi tände ljusen och sjöng en jul-sång och fröken spelade på orgeln. Jag var sju år och gick i första klass

Vi lärde oss läsa och skriva. Att skriva med bläck var svårt. Stålpennan sprät-te. En gång välte jag bläckhornet över skrivboken och läseboken. När lektionen var slut torkade vi av våra pennor med penntorkare av tyg innan vi la dem i skol-bänkens pennfack och stängde locket.

En augustidag när vi just hade börjat i andra klass tog fröken ut hela klassen i trädgården intill det röda skolhuset. Solen sken, det var sommar än. Vi fick var sin ärt-blomma. Vi plockade försiktigt isär blomman och fröken lärde oss blommans delar. De stora bladen är vingarna, sa hon. Och här har vi kölen. Om vi öppnar den hittar vi ståndarna och pistillen. När blomman har vissnat förvandlas den till en ärtskida.

Där fanns bin och fjärilar.

Det var krig i världen. Tyskarna höll på att ta Ryssland. Finnarna var med tyskarna. Vi hade en tyst finsk flicka i klassen. Hon hette Kerttu.

DEL - 2

FOLKSKOLAN 1942 TILL 1944

Fröken Klingmark lärde mig och mina kamrater att läsa och skriva. Vi ljudade och klippte ut bokstäver, stora och små. Vi ritade och målade dem: röda vokaler och blå konsonanter. Vi läste högt texter som MOR ROR. Jag kunde läsa och skriva – hjälpligt – när jag slutade andra klass.

Men den stora uppenbarelsen kom en söndag i början av sommarlovet i Öjaby kyrka (far var präst så det var inte ovanligt att jag befann mig där). Jag hade tittat på nummerskyl-

ten vid predikstolen, 474, och slagit upp rätt psalm i psalmboken, DEN BLOMSTERTID NU KOMMER. Den hade vi sjungit på skolavslutningen och dessförinnan lärt oss utantill.

Uppenbarelsen då, hur var det med den? Jo, när orgeln började spela och jag såg ner i psalmboken, såg jag hela texten, som en vision, alla de ovanliga, men i sammanhanget välkända, orden: nalkas, lust och fågring, gröda gror, blid, värma, närma, återfött.

Orden var inte bokstavskombinationer, utan varje ord var en bild, ett tecken, och alla tecknen fanns samtidigt. Jag har ofta tänkt på kinesiska barn som måste lära sig flera tusen tecken. Det här var samma sak. Varje ord – ett tecken. Det gick, bokstavligen, upp ett ljus för mig. Jag läste på ett nytt sätt. Jag genomförs av en stark känsla, jag hade passerat en gräns.

Den sommaren läste jag Robinson Kruse och Trojanska kriget, utgivna och starkt förkortade av Svensk Lärartidnings förlag, Saga.

Småskolan var slut. Det var dags att börja i folkskolan. Vi fick en ny fröken som kallades Bella Ko.

Klassen

Innan jag går in på vad som hände i klassrummet måste jag berätta om vår klass och vad vi hade för oss, på raster och fritid i vårt revir på Öster kring Staglaberget och Fyllerydsskogen när vi var nio och tio år.

Några individer i vårt kollektiv: Lill-Olle, Lillan Eriksson, Ragnar, Olle Persson, Ingrid, Birgitta Boberg, Pelle Bergman, Elisabet, Löken, Ulla, Rita och Sven. Janis från Lettland, Max Mosesson och Kerttu var nya. Det fanns förstås fler.

Max Mosesson samlade frimärken och det gjorde jag med. Vi brukade byta frimärken. Jag blev mycket förvånad när en tant sa att jag skulle akta mig så jag inte blev lurad. Annars brukade de vuxna inte lägga sig i vad vi gjorde.

Vi var ofta sjuka. Jag låg sex veckor isolerad för scharlakansfeber på epidemijukhuset. Sedan blev det min två år yngre brors tur. Flera klasskamrater rå-kade ut för detsamma. Vi hade mässlingen, kikhosta och röda hund. Jag fick flera gånger öroninflammation. Då sövdes man med eter och opererades. Löken hade haft

barnförlamning. Han haltade och hade en stålställning till stöd för sitt ena ben.

Annars var det tryggt på Öster, nästan ingen trafik. En gång när en hästskjuts körde ett lass sparkar från verkstan där de tillverkades åkte jag med, ramlade av och fick det ena vagnshjulet över mig. Det var den enda trafikolycka jag kände till.

Flera av pojkarna brukade ha slidknivar med sig till skolan. Jag med. På rasterna gjorde vi knivkonster på samma sätt som flickorna bollade "tyskan" (som bestod av sex moment: studsa bollen på huvudet, bröstet, bakom ryggen, under stjärten osv).

När man spelade kniv gällde det att få kniven att ställa sig i marken. En flathand, två rygghand, tre boxar, fyra vippar osv. Vi spelade också kniv om riket. Att erövra en halvö krävde att man satte kniven fem gånger. För en ö krävdes tio. En gång slog min kniv i en sten och bröts av.

Knivarna användes också när vi skulle göra pilbågar av enevidjor i Fyllerydsskogen eller klykor till slangbellor. Vi fick gamla cykelslangar på en verkstad. Pilbågar och slangbellor skulle användas i kriget mot norrungarna. Men det blev aldrig något slag.

Vi gjorde pipor av urholkade kastanjer med skaft av torra hundkex och rökte vitmossa. Ibland hittade vi en fimp och stoppade i pipan.

Vi samlade patronhylsor på regementets skjutbanor. Man fyllde hylsan med tändsatser från tändstickor, knackade igen den, ställde den på en flatsten och krossade den med en stenbumling. Då exploderade den med en skarp smäll.

På en av våra lekplatser, "träan", som under ett par år användes som potatisåker, grävde hemvärnet ner ett skyddsrum som bestod av ett cementrör med cirka 4 meters diameter och två träbänkar att sitta på. Det användes någon enstaka gång i samband med flyglarm.

1944 gjorde vi fallskärmar av fyrkantiga vita bomullslappar. Vi band garnstumpar i hörnen och hade en sten som tyngd. Sedan vek man ihop dem och kastade upp dem så högt man kunde. De seglade ner som riktiga fallskärmar.

Vi gjorde drakar av gamla säckar och flög med dem på Staglaberget, stans gamla avrättningsplats där tjuvar steglades. Det var ett elände med pappers-

snörena. De gick jämt av och drakar-
na flög i väg och hamnade på taken.

Fotboll spelade vi på kullen, men
för det mesta hade vi ingen riktig fot-
boll utan fick nöja oss med en flickboll.

Somliga lekar hörde till bestäm-
da årstider. Spela kula var till ex-
empel något man gjorde på våren.

Vintrarna 42-43 och 43-44 och var kalla
och snörika. En vecka stängdes skolan.
Värmesystemet i det hus vi bodde i frös
sönder. Vi åkte skidor, kälke och sparkar,
som vi kopplade ihop till långa tåg. Det
fanns en brant backe som hette Lillelin där
vi brukade åka. Oftast välte sparktågen.

I skidbacken fanns ett gupp, och en gång
när jag hoppade, föll jag och slog huvudet i
en sten så det måste sys. Men det var inte det
värsta, sa doktorn: ”Du har ju blodförgif-
ning i vänster pekfinger.” Det är det finger
man skär sig i, när man slinter med kniven.

Våra föräldrar var unga. Min mam-
ma födde en pojke hemma i lägen-
heten 1942. Kerttus fostermor som
var barnmorska hjälpte till. Det var
ett spring i lägenheten den aprilnat-
ten. 1944 fick jag en syster. Många av
klasskamraterna fick också nya syskon.

Någon av oss visste hur ett barn blev
till: pappan kissar lite i mammans stjärt.
Vi blev mycket nyfikna. Vi ville se flick-
ornas stjärtar och hittade en stor trälår
som de kröp ner i och tog av sig byxor-
na. Synen var en besvikelse. Men jag
hade svårt att tänka mig att min far skul-
le ha kissat i mammans stjärt. Ändå måste
han ha gjort det minst fyra gånger.

Stan var full av inkallade. När soldater-
na marscherade brukade musikkåren spe-
la Kronobergs regementes paradmarsch.
Ibland hittade vi en kudong, som vi sa.
Min far var inkallad flera gånger. Sär-
skilt länge var han borta vintern 41 – 42.
Mamma tog med mig och min bror till
Färlöv i Skåne där morfar var prost. I jul-
klapp fick jag en ubåt och ett lastfartyg
av trä. Ubåten kunde skjuta ut en torped
och när den träffade lastfartyget utlöstes
en rättfälla så att fartyget exploderade.

Fars uniform hängde i en garderob. Den
var prydd med ett kors som tecken på att
han var fältpräst. Svens pappa var kulspru-
teskytt. Men far hade också en pistol och en
Soldatinstruktion som jag studerade noga.

Våren 44 gjorde klassen en cykelut-
flykt till Fyllerydstugan. Min cykel var
en ombyggd damcykel med nedböjd sadel-
stäng. Det fanns flera andra sådana.
Alla var med. Jag slog mig ihop med
Janis och smet från klassen. En gång
hade han knyckt en gammal pistol på
muséet när klassen var där på studiebe-
sök. Han blev aldrig avslöjad och jag såg
pistolen. Den gick inte att skjuta med.

Janis och jag gick ner till sjön och hittade
en oläst roddbåt som vi rodde ut med. På
en sten fanns ett mäsbo med ägg. Klassen
cyklade hem innan vi kom tillbaka. Vi
var saknade och det blev ett stort ståhej.

Sådan var/blev den klass Bella Ko tog
över. Hon var en klok och god kvin-
na, och en duktig lärare som var om-
tyckt av sina elever. Nästa vecka ska
jag ta upp vad vi gjorde i klassrummet.

DEL - 3:

FOLKSKOLAN 1942 TILL 1944

Vi flyttade från det lilla småskolehu-
set till folkskolans höga hus. Vi hade
en egen korridor utanför klassrummet
där vi åt mackor på middagsrasten.

Bella Ko satte oss i arbete. Välskriv-
ning, rättstavning, läsning, satslära,
psalmversar, kristendom, Sveriges geo-
grafi och historia, multiplikationsta-
bellen, plus och minus och delat med.

Lasse var en pojke med hemligheter.
Ibland somnade han. Titta, Lasse sover!
skrek vi. Stör honom inte, sa Bella Ko.
Han behöver sova. Ibland kom han för
sent. Andra gånger gick han hem inn-
an dagen var slut. Bella Ko var noga
med att skydda honom. Vi hade aldrig
fått stryk i småskolan och vi fick inte
stryk i folkskolan heller, fast vi hörde
att det fanns lärare som var hårdhänta.

Vi läste hela Nils Holgersson högt.
Det tog två år, för det gick väldigt lång-
samt. Jag läste i förväg, med ett finger
vid den sida där klassen läste. Särskilt
gripen blev jag av historien om vänska-
pen mellan jakthunden Karr och älgen
Gråfäll. Den slutade sorgligt. På lördag-
en hade vi roliga timmen. Jag berättade
en saga någon gång. Ibland sjöng vi.
Stamsångerna var de fyra nordiska na-
tionalsångerna: Vårt land, Ja, vi elsker,
Der er ett yndigt land och Du gamla.

Bella Ko suckade: Stackars barn som
måste växa upp i en sådan tid. Det gjor-
de oss förvånade. Sedan tog hon fram
skolsparbössan och vi stoppade i våra
femöringar. Envar sin egen lyckas smed.

Vi hade slöjd också. Syslöjd i 3:an och
träslöjd i 4:an. På syslöjden sydde vi blå
snickarförklän som vi hade på oss nästa år,
när vi snickrade fågelholkar i slöjdsalen.

Somliga dagar när det var dåligt väder
stannade vi kvar i korridoren hela mid-
dagsrasten. En dag sa Olle: Jag älskar
Ingrid. Då sa Sven: Jag älskar Marianne.
Vi pojkar delade upp oss i två grupper.
Jag satt med dem som älskade Ingrid.
Hon hade halmfärgat hår och grå ögon.
Marianne var brunhårig och fylligare.
Andra gånger sjöng vi fula visor som
ingen vuxen fick höra dem. En lät så här:

I röven på en gris där växer eneris.

I röven på en gammal tant där växer
likadant.

Jag ska spela den på roliga timmen, sa
Sven. Han hade ett gammalt dragspel.
Det törs du inte, skrek Olle. Men näs-
ta gång vi hade roliga timmen gjorde
han det. Klassen höll på att explodera.
Vad fint du spelar sa Bella Ko och app-
låderade. Hon fick aldrig höra orden.

En annan gång, jag vet att det var vårtermi-
nen 1944, sjöng vi Lili Marlene med nya ord:

Först så tar vi Musse och hänger i en
gren,

sen så tar vi Hitler och dänger i en sten.

Sedan så tar vi Ribbentrop
och hänger opp i tallens topp
och alla nassarna, och alla nassarna.

Från klassrumsfönstret hade vi ut-
sikt över hela Växjö: vattentornet, epi-
demisjukhuset, fängelset, Storgatan,
landshövdingens residens, stortorget,
stadshotellet, domkyrkan, Växjösjön,
stationen, lasarettet och den nya tennis-
hallen, som Gustav V hade invigt. Mitt
emot, på andra sidan sjön, låg Växjö hö-
gre allmänna läroverk, en stor, dyster
koloss, vars stenmassor skiftade mellan
mörkgrått och svart. Vi visste att några av
oss skulle fortsätta där efter fjärde klass.

En junimorgon några dagar efter inträ-
desproven cyklade jag till stan för att se om
jag hade kommit in. På anslagstavlan ned-
anför terrassen vid läroverket satt listorna
över klasserna 1A och 1B i den femåriga
realskolan. Jag såg att Sven och Marianne
skulle gå i 1A. Mitt eget namn stod näst
nederst i elevlistan för 1B. Där fanns ock-
så en lista med de intagna i den fyraåriga
realskolan. Den var avsedd för landsbygd-
selever som avslutade folkskolans sjätte
klass, innan de fortsatte som inackordera-
de i stan. De var två eller tre år äldre än vi.

Jag hade för alltid lämnat folkskolan.
Förändringen blev än större då familjen
på hösten flyttade från stan till Älghult,
en glesbygd vid länets nordöstra gräns.
Jag skulle i fortsättningen bo ensam i en
annan del av stan och gå i en ny skola.

DEL - 4: LÄROVERKET ÖDESÅRET 44 – 45

Erfarenheterna från min första termin
vid Växjö högre allmänna läroverk över-
skuggades av flytten från Växjö till det
två timmars tågresna avlägsna Älghult,
en flytt från en anonym tillvaro i en hyrd
trerumsvåning i Växjö till en offentlig i
en sekelgammal storbondebyggnad med
tolv rum, värmda av kakelugnar och ka-
miner (det gick åt kolossalt mycket ved,
som bars in), utan vatten (det fanns en
brunn med pump utanför köket) och med

ett utedass med tre hål tvärsöver gården, som gränsade till en kyrkogård, ett par åkrar och arrendatorns stora lagård.

Jag insjuknade i öroninflammation under den långvariga flyttprocessen, huvudet lindades i en vit turban av fetvadd och bindor, vi lämnade Växjö i mörkret en novembermorgon, jag, mina föräldrar, mina tre syskon, ett halvt, 2 och 9 år gamla, en taxi väntade vid den prydliga stationen i Älghult (det hade blivit ljusst, men himlen var mulen). Så kom vi äntligen fram till det röda huset under några väldiga lönnar.

På verandan stod en kör av skolbarn i min egen ålder uppställd. Kantorn, tillika lärare och rektor, höll tal. Jag stod där lamslagen, med huvudet som ett vitt klot, som en schejk i turban, och med alla de 10-12-åriga barnens blickar riktade på mig. Jag hade blivit offentlig, liksom hela min familj.

Jag måste snart återvända till läroverket och Växjö, där jag först bodde hos min före detta klasskamrat Pelle, som inte kommit in, och senare några veckor i prästänkehemmet, en institution för medellösa prästänkor (som förr brukat "konserveras" genom att den avlidne prästens efterträdare gifte sig med dem).

Så blev det jullov och juldagsmorgon. Vi hade stigit upp klockan fem. På landsvägen kom redan slädarna körande, när vi gick till kyrkan passerade två eller tre gengasbilar, vid kyrkstallarna gnäggade hästarna och slog med hovarna. Vi gick in genom kyrkporten, mamma med babyn på armen och vi tre syskon.

Den stora kyrkan var fullsatt. Vi skred fram genom mittgången upp mot prästbänken som låg till vänster om altaret, något höjd över menigheten. Mäktig psalmsång, alla reste sig (Var hälsad sköna morgonstund), och far trädde vitskruddad fram inför altaret. Då började min halvåriga syster skrika, vilket ledde till att mamma och min två-åriga lillebror smög ut genom sakristian. Vi två bröder, 9 och 11, blev ensamma på vår upphöjda plats. Där blev vi sittande i dryga två timmar, för i Älghult brukade man slå ihop julottan med den ordinarie 11-gudstjänsten för att få allt avklarat på en gång innan man spände hästarna för slädarna och for hem.

Resten av juldagen ägnade jag åt att läsa min julklappsbok EN STUDIE I RÖTT och fundera över Sherlock Holmes som slog liken med en käpp för att se om de kunde få blåmärken efter döden och sedan drog hem till Baker Street där han sprutade in kokain i armen eftersom han hade så tråkigt.

Tre veckor in på vårterminen kom ett brev till inackorderingsrummet i Växjö

som meddelade att morfar var mycket sjuk och kanske skulle dö. Mamma hade rest till Skåne med min lillasyster som också var sjuk. När jag kom till Älghult på lördagseftermiddagen fick jag veta att morfar var död, vilket jag fruktat. I det stora mörka kalla huset fanns bara far och mina två småbröder.

På söndagskvällen tog jag rälsbussen tillbaka till Växjö. Jag gick i tankar längs den mörka Södra Järnvägsgatan och den ännu svartare Bäckaslövsvägen tills jag upptäckte att jag hamnat på Bäckaslövs hed, regementets övningsfält utanför staden. Jag gick tillbaka, kollade husnumren och hittade snart huset där jag var inackorderad: Bäckaslövsvägen 13.

Denna kväll i början av februari mindes jag höstterminen, insåg att läroverket var ett fångelse och undrade vad jag skulle ta mig till, medan jag lyssnade till min rumskamrat Götes snarkningar och stirrade på det gula draghålet i sågspånkaminen.

Om man kom trettio sekunder för sent till läroverket stängdes den tunga porten och man fick stå utanför och vänta i tio minuter. När man släpptes in uppgav man namn och klass för två vakthavande lärare som registrerade anmärkningar. Det var efternamnet som gällde och fortsatte att gälla alla de åtta åren i läroverket. Man var inte en individ utan en kategori.

Det första man såg i dunklet var den svarta skulpturen av Esaias Tegnér, som hotfullt stirrade på en från sin karmstol. På ömse sidor om honom löpte korridorer med svarta trägolv bort i mörkret.

Läroverkets hjärta var aulan som hade bänkar på ömse sidor om en mittgång och orgelläktare som i en kyrka. Längst fram fanns ett upphöjt podium där rektor Dahllöf satt med svart hår och glittrande glasögon, vänd mot eleverna i samma ställning som Tegnér innanför porten. Snett bakom honom fanns en hög talarstol där magister Risberg och lektor Rosén varje morgon från måndag till lördag under alla mina åtta år höll morgonandakt. Eleverna satt klassvis med de yngsta klasserna längst fram. År för år flyttade man bakåt för att till slut hamna längst bak.

Det var obligatoriskt att ha med sig psalmbok. Då och då utlyste rektor psalmbokskontroll vilket innebar att sidodörrarna till aulan stängdes och samtliga elever med psalmbok i hand långsamt fick troppa ut genom den enda öppna dörren, där ett par lärare antecknade dem som var utan.

Rakt under aulan låg gymnastiksalen med ingång från läroverkets baksida. Omklädningsrummet, låg halvt nedsänkt under marken, var mörkt och luk-

tade illa. Där nere var man på nåd och onåd utlämnad åt fänriken, en ung nazist som kallades Tuppen. Han hade inlett höstterminen med hälsningsövningar. Pojkarna (hur flickornas gymnastik var organiserad minns jag inte) marscherade runt i gåsmarsch, med blå kortbyxor och gymnastikskor och iförda svarta läroverksmössor med blank skärm.

När vi passerade Tuppen skulle vi gå i givakt, se honom i ögonen, med ett ryck ta av mössan och hålla den med nedsträckt arm intill knäet. Denna övning återkom en gång i veckan. När vintern närmade sig hade några pojkar röda stickade luvor i stället för läroverksmössor. Det var kallt ute. Men de röda luvorna ansågs också symbolisera det norska motståndet mot den tyska ockupationen. Det innebar konflikt i gymnastiksalen.

Fänriken hade ett speciellt disciplinmedel: en nyckelknippa. Den var ganska tung för där fanns många nycklar. Han kastade den tvärsöver gymnastiksalen. Om han inte träffade den elev han siktede på, fick denne springa fram med nycklarna till honom och utsättas för en utskällning och ibland en spark. Det gjorde ont när knippan träffade i ryggen.

För första gången konfronterades vi med ett främmande språk. Tyska. Nazityska, kunde vi mumla. Grammatiken var svår och på grund av hög frånvaro under hösten halkade jag efter.

En matematiklärare försökte skapa respekt genom att dra oss i håret. En av de elever han luggade reste sig. Då steg läraren upp på en stol för att komma i överläge. Eleven gjorde detsamma. Det slutade med att lärare och elev stod på bänkklocket. Klassen skrattade hänfullt.

Det var mörkt när jag vaknade. Vår inackorderingstant ställde fram smörgås och mjölk. Frampå dagen kom solen fram och snön blev kram. På kvartsrasten hade vi snöbollskrig, ropade och hojtade. Särskilt roligt var det när alla trängdes i porten efter första ringningen. Röda och glada satte vi oss i klassrummet. Magister Kollander gick fram och tillbaka med onaturligt rak hållning eftersom han hade pekpinnen bakom ryggen, fastspänd i armvecken.

Då bultade det hårt på klassrumsdörren. Magistern öppnade. Det var rektor Dahllöf. Vi for upp och ställde oss i givakt, hälsade och blev tillsagda att sitta.

Rektor var ursinnig. Vi hade kastat snöboll mot skolingången och det var förbjudet i ordningsstadgan. Han uppmanade oss att vara ärliga och erkänna vilka av oss som gjort sig skyldiga till förbrytelsen. Ingen rörde sig. Dödystnad rådde.

Dig känner jag i alla fall igen, röt rektor

och pekade på mig. Ställ dig upp! Kom fram! Jag ställde mig framför honom och stirrade på hans blanka svarta skor. Se mig i ögonen! Jag stirrade in i glasögonen. Han gav mig två örflilar, en på var kind, troligen inte särskilt hårda. Min skräck handlade inte om att få stryk. Gå och sätt dig! Rektor tågade ut. Först då märkte jag att han haft en vaktmästare med sig.

Jaså, du är en sådan lax, sa magister Kollander. Nästa rast märkte jag att jag blivit en offentlig person också i läroverket.

DEL - 5: 1945

Min rumskamrat Göte tyckte att jag verkade sur och tyst i februari 1945. En kväll sa han: Vill du ha en kola? Han räckte fram en femöres dixikola. Ja tack, sa jag förvånad och vecklade upp det gula omslagspappret. Han tittade uppmärksamt på mig. Brun och inbjudande låg kolan där. Jag skulle just stoppa den i munnen, när jag kände lukten. Det är ju skit! Göte slängde sig på sängen och gapskrattade.

Detta skämt bröt tystnaden mellan oss. Jag undrade hur han kommit på det. Kanske hade han köpt en kola för att ge mig, men ätit upp den själv. Sedan gick han på dass, konstaterade att bajset hade samma färg som kolan, slog in en kladd i kolapappret och bjöd mig.

Många var inackorderade hos änkor i Växjö, inte bara läroverkselever från landet, utan också småskole- och folkskoleseminarister, värnpliktiga, tillfälligt anställda flickor i butikerna och hembiträden som bodde i små jungfruburar.

Vi var fyra i vårt egna rum på Bäckaslövsvägen 13 i Växjö: jag själv, yngst 11, min rumskamrat Göte 13, Sverker i rummet intill och på andra våningen den slarvige Nils-Petter, som var rädd att bli kuggad i studentexamen. Sverker visste att han skulle klara sig.

Vi åt middag tillsammans med tant Olga i matsalen på andra våningen. Inackorderingen kostade cirka 50 kronor i månaden, och det var den inkomsten tant Olga levde på. Hon var en glad femtioårig lokföraränka. Tågen till Alvesta passerade ett par hundra meter därfån och bommarna pinglade ideligen.

I läroverket rådde en tystnadsens kultur. Ingen vuxen nämnde hur de finska bönderna flydde till Haparanda med kor och hästar, hur amerikanerna gick över Rhen, hur ryssarna tog Warszawa och hur de amerikanska och ryska arméerna närmade sig Berlin. Ingen nämnde koncentrationslägren. Men vi pratade om det när vi satt och åt, liksom vi pratade om Gunder Hägg och Arne Andersson.

Sverker var nazist och vi andra antinazister. Han hade en fras som han ofta

upprepade: Om jag hade fått som jag hade velat hade mina ben nu vitnat på Ukrainas slätter. Han var från Älmhult.

På min tolvårsdag i slutet av april gav tant Olga mig ett gammalt tennisracket som en av hennes vuxna söner hade ägt. Så kom fredsdagen. Tyskarna hade kapitulerat. Efter middagen tänkte jag gå in till stan för att se vad som hände. När jag passerade Sverkers rum gnolade jag ”Sen så tar vi Hitler och dänger i en sten”. Han blev arg förstuds och måttade en smocka, men jag duckade och sprang förbi. Gräsmattan utanför Växjö Mekaniska lyste grön. Men i stan hände ingenting. Jag minns inte heller att krigsslutet nämndes i läroverket, varken på fredsdagen eller senare.

Efter sommarlovet placerades jag hos fru Engfelt, folkskolelärare och änka. Eftersom hon var lärarinna, fröken, kallade jag henne fröken Engfält. Jag saknade tant Olga. Men nu bodde jag i en finare del av stan, intill tennishallen, ganska nära läroverket. Det var meningen att fru Engfelts son Olof och jag skulle vara tillsammans, men vi passerade inte ihop.

Stämningen i läroverket hade förändrats. Tuppen var borta. Den nye gymnastikläraren hette kapten Redstedt och var demokratiskt fostrad genom fem års umgänge med svenska beväringar. Vi hade utegympa och fick spela fotboll. Flickorna hade också utegympa. Det var första gången jag såg dem i deras gymnastikdräkter. Solen sken och vattnet i Växjösjön glittrade. Vi hade fått en ny rektor också, något fet och inte skrämmande.

Reglerna var visserligen desamma som förr, men lätta att överlista. I stället för att delta i morgonandakten kunde man klättra upp på den höga vedstapeln vid norra väggen och ta sig in i klassrummet genom det öppna fönstret. Man kunde luta en uppslagen bok mot katedern under läxförhöret för där var den var utom synhåll för läraren. Ingen hälsade korrekt med läroverksmössan vid höger knä, vare sig i skolan eller på gatan. Många hade röda luvor.

Intill mitt rum vid tennishallen snickrade idrottsföreningen en rink av ohyvlade bräder. När de inte spelade ishockey var det pjäxdans under bar himmel till tonerna av Sjösalavalsen.

DEL - 6. 1946-47

Den stora prästgården i Älgshult skulle få centralvärme, källare, vatten och avlopp, så vi var tvungna att flytta till ett tillfälligt boende i skolan, där det fanns en tom lärarbostad en trappa upp ovanför de båda klassrummen. Skolan var en dragig brädkåk invid den milsvida skogen. När den byggdes

hade kommunen inte haft råd med bättre.

Socknens gamla centrum låg vid kyrkan. Där fanns ett litet kommunalhus som också tjänade som föreläsningssal och ett vackert gult hus som tillhörde Kristina Grips stiftelse och förvaltades av socknen.

Det gula huset inrymde kyrkväktarens bostad och kristidsförvaltningen där ett par unga kvinnor från Fjärdingsmåla skötte ransoneringskort och liknande. En trappa upp fanns sockenbiblioteket som var öppet en timme efter högmässan varje söndag. Bibliotekarie var Hulda Strand, tidigare lärare i småskolan, känd för hårda tag mot somliga elever med sämre förutsättningar.

Intill biblioteket bodde kyrkväktarens äldste son Ingvar som led av astma och därför hade eget rum. Han hade just gått ut sjätte klass och skulle söka sitt första jobb. Han blev min bästa vän i Älgshult. Hans intressen liknade mina, bland annat var vi bägge läsare. Via hans rum kunde vi ta oss in i biblioteket och hade alltså ständig tillgång till böckerna. Detta privilegium utnyttjade vi, men med försiktighet och omsorg.

Biblioteket var inte stort, men böckerna var relativt nya och urvalet progressivt: Moa Martinsson, Vilhelm Moberg, Ivar Lo, John Steinbeck, Ernest Hemingway. De hade inköpts av en fackförening vid ett par nedlagda glasbruk, bland annat det i Idesjö.

Jag fick ännu en syster i maj, sedan kom sommarlovet, och därefter flyttade familjen till skolan. Den bestod av mina föräldrar och syskon som nu var elva, fyra och två år gamla. Samt den nyfödda som kallades Bebban.

Posten hämtades i ett fack på järnvägsstationen och dit var det två kilometer. Trappan upp till lägenheten var brant och varje dag måste vi bära upp ved till spisen och flera spannar vatten för tvätt och matlagning. Vintern blev kall och när vi spillde vatten i den branta trappan frös det till is. Dasset var förlagt till en liten bod bakom skolan.

Mamma anställde Gun-Britt Nord, 13, som barnflicka. Hon hör fortfarande, 70 år senare, till mina vänner. Jag tror det var en lycklig tid för mamma. Hon älskade spädbarn, hon var fortfarande stark och gillade strapatser. Hon fick nära och helt informella kontakter med människorna i Älgshult, samtidigt som hon slapp en del av den formella representation som förväntades av henne.

Folkskolan i Älgshult hade tre lärare: fröken Ersjö som höll till i kommunalhuset med klass 1 och 2, kantor Blomén med klasserna 3 och 4 i det ena klassrummet under oss och magister Elging med de två högsta klasserna, 5 och 6, i det andra. På rasterna spankulerade de tre lärarna om-

kring och pratade. Min bror gick i fjärde klass. Mina småsyskon satt ofta tillsammans med eleverna under lektionerna.

I Älghultsskolorna fanns det ungefär ett tjog små skolor, med en eller två lärare och 20-30 elever i alla åldrar. Barnen slutade efter sjätte klass, men hade sedan sex veckors fortsättningsskola. Läsåret var anpassat efter näringslivet. Höstterminen började första veckan i augusti, men jullovet var förlängt med sex veckor och varade alltså till slutet av februari. Under den tiden pågick fortsättningsskolan och då var både lokaler och lärare upptagna. Många av barnen i fortsättningsskolan hade arbetat under höstterminen, ofta på glasbruket som handräckning. När de var i skolan fick de yngre barnen, som ju var julleliga, ersätta dem och förtjäna kanske tre kronor om dagen (och bränna sig lite när det smälta glaset stänkte). Skolorna i Älghult var fortfarande lika torftiga och fattiga som år 1900. Tio år senare skulle Älghults Enhetskola vara en av de modernaste i landet. Detta var en dynamisk tid! Men 1946 var det alltså som jag beskrivit.

Själv var jag ju bara en turist som besökte Älghult på söndagar och lov. Min miljö var läroverket, inackorderingsrummet och gatorna i Växjö.

På våren 1966 fick jag köpa fröken Engfeldts avlidne mans cykel för tio kronor. Den var svart och hög och försedd med vad som kallades "gubbahopp", en pinne som stack ut från bakhjulets nav som man steg på för att lätt komma upp i sadeln. Det var en av de bästa cyklar jag ägt.

Tågresan tur och retur till Älghult kostade 5 kr och 20 öre. Jag brukade få en tia när jag reste till Växjö på söndagskvällarna. Det var fjorton stationer eller hållplatser längs spåret och resan tog drygt två timmar trots att avståndet inte var större än sex mil. Jag kunde cykla sträckan på tre timmar, och på det sättet fördubbla min disponibla inkomst. Det gick också att lifta. Trafiken flöt sakta och de flesta fordonen stannade och lät en åka. Problemet var att trafiken var så gles och flertalet fordon körde så korta sträckor.

Jag använde en stor del av mina pengar till biobiljetter. En gång när jag tillsammans med ett par kamrater såg Hitchcocks "Notorious" med Cary Grant och Ingrid Bergman blev vi upptäckta av vår klassföreståndare. Filmen var barnförbjuden, och vi var tretton. Efterräkningarna blev mildare än vi befarat.

Jag härdade ut i fröken Engfeldts fina villa tre terminer, sedan uppstod en konflikt som jag har förträngt och jag flyttade till ett boende mitt i centrala stan. Jag stal

FÖRFÖRARENS DAGBOK av Sören Kierkegaard ur fröken Engfeldts bibliotek, men fann den svårläst de närmaste åren.

Nu delade jag rum med en juniormästare i boxning som var 15 och skulle ta realen efter ha gått den fyraåriga linjen. Vi boxades med mjuka träningsboxhandskar, och jag fick ganska många smockor.

Vår inackorderingstant var en stilla kvinna, nyligen änka. Hon hade två döttrar i 17-18-års åldern att försörja. De gick på flickskolan, som var belägen bakom läroverket. Flickskolan är alltså ännu en dåtida skolform och en av förklaringarna till att jag hade så få flickor i klassen. Vi åt tillsammans, skötte oss anständigt, tror jag, men det blev aldrig någon kontakt mellan oss och flickorna och mamman. De var damer och vi var pojkslynglar.

Jag hade roligt, men mina låga betyg blev lägre. Jag läste nu tre främmande språk, tyska, franska och engelska. Engelskan gick bäst tack vare många amerikanska västern- och sjörövarfilmer.

Jag var den våren särskilt förtjust i "Under blodröda segel" med Maureen O'Hara.

DEL - 7. 1947-48

När min bror, han heter Jan, gått ut sjätte klass i Älghult var det dags för honom att börja i läroverkets fyraåriga realskola.

Ungdomsmästaren i boxning hade tagit realexamen och jag flyttade tillsammans med Jan in i ett nytt boende hos en barsk tant i ett gårdshus nära vattentornet i Växjö. Hon drev en pensionsliknande rörelse för elever i läroverket. Vi gick i olika klasser och hade olika tider. Jan och jag delade rum.

I närheten bodde bröderna Carlsson. Den äldste, Lars, var min klasskamrat, och hans bror gick i samma klass som Jan. Vi kom att vistas mycket i deras hem, och ägnade mycket tid åt att spela schack. Jag började röka cigaretter. Ett tiopakett Boy kostade 90 öre.

För mig var det sista året i realskolan. Efter fjärde årskursen stod man inför valet om man skulle fortsätta sista året och ta realexamen med sikte på att fortsätta i gymnasiet reallinje eller om man skulle söka direkt till gymnasiet fyraåriga latinlinje. Det alternativet tycktes vara förutbestämt för mig.

Innan min gamla klass splittrades gjorde vi en bussresa till Köpenhamn. Där var världskrigets konsekvenser alltjämt tydliga. En dansk färja hade gått på en mina och sjunkit med hundratals passagerare. Danmark befann sig i sorg och Tivoli, som vi planerat att besöka, var stängt. Jag minns de danska glasstrutarna med sylt och grädde.

Renoveringen av prästgården var färdig och familjen hade flyttat in. De tolv rummen var inte längre lika tomma som förr eftersom möblerna från prästgården i Färlöv flyttats till Älghult efter morfars död.

Mormor bodde nu hos oss. Det betydde en striktare ordning än vi varit vana vid. Du får läsa så länge det går, men du får inte tända lampan, förmanade hon mig. Eftersom det var i juni månad var det läsljust ganska länge. En gång fick jag en örfil, jag minns inte varför. Jag lipade i alla fall inte, sa jag.

Mormor var liten och rak. Hon var uppvuxen på Skomakargatan i Lund och hade som barn förlorat sina föräldrar och alla sina syskon i tuberkulos. Hon nämnde ibland att hon varit rädd för Strindberg när hon gick på Grönegatan, där hon fått sitt fosterhem.

De sex första veckorna av sommarlovet 1948 delade Jan och jag ett handräckningsjobb på sågverket. Jan arbetade på förmiddagarna, medan jag konfirmationsläste. Efter middagsrasten tog jag över. Sågverkets ångmaskin sköttes av Gun-Britts pappa. Hennes farbror hanterade sågen där vi var sysselsatta. Vi höll på i sex veckor och tjänade ihop tillräckligt mycket pengar för att kunna köpa en kanadensare.

Konfirmationsläsningen var en närmast obligatorisk skolundervisning, naturligtvis i synnerhet för mig. Sommarläsningen var avsedd för dem som inte haft möjlighet att delta i den ordinarie läsningen under skolarbetet. Vi var nio stycken konfirmander, och far undervisade oss. En av mina kamrater var Solveig Ersjö, som gick i den nya realskolan i Åseda. Hon var dotter till småskolelärarinnan.

Jan och jag flyttade till ett nytt ställe när höstterminen började, ett litet vitt hus på Sigurdsgatan vid Bäckaslövs hed. Det fanns ett enda rum en trappa upp och där bodde vi. Rummet värmdes av en kamin med kolbriketter som luktade surt. I garderoben stod ett tvättställ med en kanna vatten och ett tvättfat. Dasset fanns på gården bakom huset. Vårdinnan brukade lägga gamla äpplen på skiten för att få det att lukta bättre. Hon var gammal och syntes sällan till. En son som bodde på annat håll brukade komma och hjälpa henne.

Vi hade långt till skolan och kunde inte längre besöka bröderna Carlsson så ofta. Lars var inte längre min klasskamrat. Jag hade börjat i första ring, en helt ny klass med nästan enbart nya kamrater. Jan gick nu i 2:an i den fyraåriga realskolan.

Men plötsligt ville han inte längre. Han vägrade att resa till Växjö. Det gick inte att få honom hemifrån, hur stort tryck han än utsattes för, från föräldrar och mormor och farmor. Han stannade hemma. I veckor lär

han ha suttit stum och kurat vid köksspisens.

Sedan började han läsa korrespondenskurser på Hermods. Det var en av de möjligheter som fanns för ungdomar som inte kunde gå på läroverket därför att de bodde på landet eller av andra skäl. Men det var en utmaning som krävde uthållighet och stöd hemifrån.

Hermods blev alltså skolan för Jan, och han tog studentexamen i Malmö samma år som sina forna kamrater.

Jag blev förstas snopen. Också jag hade försökt slippa gå på läroverket. Det har berättats för mig att jag en gång skrikan- de och fåktande släpades iväg till tåget. Själv minns jag det inte. Men får vil- le kanske inte upprepa den situationen

Nu satt jag där ensam i det lilla huset på Sigurdsgatan. Jag var mycket fri, in- anför de ramar läroverket satte. Men de ramarna hade jag lärt mig bemästra. Min värdinna träffade jag sällan. I perioder låg hon på sjukhus. Jag förmådde henne att skriva på några sjukintyg i egenskap av inackorderingsvärdinna. Dem kunde jag sedan använda efter gottfinnande.

Jag bodde där genom alla gymna- sieåren fram till studentexamen. Om latinlinjen i det gamla gymnasiet ska jag berätta i kommande avsnitt.

DEL - 8. 1949-53

Fem år i folkskola och åtta i läroverket, fem till sex timmar om dagen på träbän- kar, läxor på fritiden, franska, engelska, tyska (italienska), grekiska, latin, jämte geometri, fysik och de övriga skolämnena.

Våra lärare satt uppe i katedern och vi nere i klassen. Ännu efter flera år kände de bara ett fåtal av oss vid förnamn. Jag minns den unkna instängda lukten som häftade vid läroverket. Två gånger i veckan fördes vi till gymnastiksalen för att med väl stängda fönster meningslöst stampa omkring på plankgolvet.

Efteråt kände jag befrielse vid tanken på att jag inte längre behövde besöka min ungdoms fängelse. Jag kände ingen tack- samhet mot denna läroanstalt och varje ord i den riktningen skulle vara en lögn

Ovanstående kunde ha varit min beskriv- ning av Växjö högre allmänna läroverk på 1940-talet, men det är Stefan Zweig som berättar om sin skoltid i motsvarande an- stalt i Wien på 1890-talet. Orden är hämta- de ur hans memoar *Världen av igår*, kapit- let *Skolan* i förra århundradet, varmed han menar 1800-talet.

De svenska läroverken var till form och innehåll kopierade på tyska och österrikis- ka förebilder, som redan på Zweigs tid var mer än hundra år gamla och alltså hade sina rötter i det sena 1700-talets samhälle.

Jag läste *Världen av igår* för ett par år sedan av intresse för dess skildring av na- zismens framväxt och Förintelsens rötter i tysk och österrikisk kultur. Zweig, liksom Freud och andra judar som hade möjlig- het, flydde från Wien. Han begick självmord i Brasilien 1942, när Nazityskland stod på krönet av sin makt. Hans rasande berättelse om sin skolgång kom mig att häpna över att ingenting förändrats 50 år senare, i Växjö högre allmänna läroverk.

Under mina år i huset på Sigurdsgatan åt jag lunch nere i centrala Växjö. Där fanns flera billiga matställen för gymnasister och bultar (seminarister) som hyrde möb- lerade rum. Det innebar att jag stannade i stan hela dagen och ibland till långt fram på kvällen innan jag gick hem. I rummet kunde jag koka te och äta torkat vetebröd på kvällarna. Och ta mig ett bloss om jag hade kvar en cigarett.

Det viktigaste var att matstället prenu- mererade på DN, som inledde en storhets- tid på 1950-talet. Storhetstiden upphörde någon gång 1990-talet. Jag lyckades snart övertala far att byta till DN från Svenska Dagbladet hemma i Älgshult också.

Han läste Herbert Tingsten, Ingmar He- denius och Olof Lagercrantz, köpte Ernst Wigfors memoarer, följde de stora de- batterna om det kalla kriget, den svens- ka atombomben, terrorbalansen, tro och vetande, Sven Östes rapportering om den amerikanska medborgarrättskampen och kultursidornas presentationer av Harry Martinsson, Lars Ahlin och Sara Lidman.

Jag hade alltid varit en ivrig tidningsläsa- re, det blev många under andra världskri- get, men tidningar saknades för det mesta på mina inackorderingsställen. Nu kunde jag ägna mina skolk- eller håltimmar åt att följa utvecklingen i Sverige och världen. Jag hade nämligen märkt att man sällan blev noterad som frånvarande om man kom till läroverket på morgonen och av- vek först efter en eller två lektioner.

För första gången insåg jag hur instängt läroverket var, som en sorts fängelse eller kloster, helt slutet för omvärlden.

Där fanns historieläraren vars under- visning bestod av anekdoter om svenska kungar och som kallade det engelska pa- rlamentet Håsis ov Paliament.

Ämnet kallades historia med samhälls- kunskap men någon samhällskunskap äg- nade vi oss aldrig åt. Han greps av panik när han fick veta att vi skulle upp i sam- hållskunskap i studentexamen. Vi fick snabbt köpa en obeskrivligt tråkig bok som hette *Från departement och ämbets- verk*.

Där var Rikefisen som undervisade i

fysik och Fattigfisen som undervisade i kemi och lektor Rosén som undervisade om gnosticismen (uttalat på skånska).

Ljugar-Otto gillade vi. Han var biologi- lärare och fick oss faktiskt att pressa väx- ter. Han brukade berätta om sina resor i Afrika, därav öknamnet. Ett exempel:

Expeditionen slog läger i Kongos regn- skog. En svart mamba kom slingrande mellan kokkärlen, men en rådig kock upptäckte den just som den skulle hug- ga, svepte till med kökskniven och mel- lan grytorna låg en ormkropp utan huvud och slingrade sig kring sig själv. I samma ögonblick hördes ett skri av fasa. En av de svarta bärarna sjönk till marken. I hans kind hade mambans huvud huggit sig fast.

Egendomligt nog verkade lärarna i de antika språken mest samtida. Vi undervi- sades i latin av en medelålders, vacker, nå- got låghalt kvinnlig lektor. Hon lyckades väcka mitt intresse för Catullus.

Jag läste förstas också grekiska. Från början var vi nio. Sista terminen fanns tre kvar. Lektionerna var roliga. Lektor Val- min förklarade att han upptäckt mönstren i vår frånvaro och planerade undervisning- en enligt det.

Vi kom upp i grekiska också i studenten. Några dagar före examen samlade han oss och gick igenom de texter vi skulle förhö- ras i. De var hämtade ur Johannesevange- liet. Vi skulle översätta dem muntligt inför censorn. Trots förberedelserna misslycka- des en av oss. Han hade lärt in texterna utantill men kände inte igen den grekis- ka text han skulle översätta utan började rabbla en annan.

DEL - 9. 1949-53

Min uppfattning om den verklighet, som jag läste om i tidningarna (Koreakriget bröt ut 1950 och general MacArthur ho- tade med atombomber) var fragmentarisk och fylld av missförstånd, men kom läro- verkets isolering att framstå som alltmör grotesk.

Det fanns en annan verklighet som var mer närliggande: Älgshults verklighet. Den på grund av kriget förlamade utvecklingen slog på 1950-talet plötsligt ut i full blom.

I mitten av 1920-talet hade järnvägen Växjö-Oskarshamn anlagts. I Älgshults socken växte tre stationssamhällen fram: Älgshultsby, Hohultsslätt och Fröseke. Glasbruk, sågverk och tillverkningsin- dustrier samlades i stationernas närhet, liksom förstas tätortsbebyggelse. Den socialistiska nykterhetsorganisationen Verdandi byggde ett pentagon i trä som användes som dansbana och biograf. Film visades en gång i veckan. Idrottsförening- en anlade en modern idrottsplats. Ti-

derna för fotbollsmatcher samordnades med kyrkans gudstjänsttider. Glasbruken i Älghult, Alsterfors och Fröseke hade egna blåsorkestrar, som Röda Kapellet.

Per Albin Hansson och senare Tage Erlander och Gunnar Hedlund höll valmötet. Socialdemokraterna med SSU och Bondeförbundet med SLU var de stora partierna men även Kommunistpartiet var förankrat i glasbruken.

Andra världskrigets stagnation hade en fördel: jordbruket blomstrade under den påtvingade självförsörjningen. I den lilla byn Kvarterbo med tre småjordbruk och ett par torp fanns under 1940-talet ett tjog barn, 4-5 i varje familj, viktig arbetskraft i tidens arbetsintensiva jordbruk. Behovet av jordbruksprodukter bestod under hela 1950-talet.

Älghults glasbruk levererade bruksglas till amerikabåtarna. En tredjedel av befolkningen hade emigrerat till Amerika årtiondena kring sekelskiftet 1900, så man kände till trafiken.

Alstermo bruk i Hohultsslätt tillverkade reseffekter och blev den största industrin med ett par hundra anställda. I Fröseke fanns bland annat en stor spegelglasindustri.

De många bondbarn som lämnade jordbruket under 50-talet hade arbetsplatser att gå till.

En ny centralskola byggdes i Älghultsby. Den kallades 48-skolan, efter året då den blev färdig. Byskolorna las ner och barnen fick skolskjuts till tätorterna. Skolan blev sjuårig. Samtidigt arbetade kantor Blomén i samverkan med den statliga skolkommissionen för att starta en 9-årig enhetskola. Far deltog aktivt i utvecklingen, jag tror han satt i skolstyrelsen. Under senare hälften av 1950-talet fick Älghult en av två enhetsskolor i Kronobergs län och stod därmed i spetsen för utvecklingen av 1900-talets viktigaste utbildningsreform, den som på 60-talet ledde till grundskolan. Både kantor Blomén och far ville att deras barn skulle få grundutbildning i hemorten till de fylldes 16.

De tolv rummen i prästgården var fulla. Jag hade nu fem syskon därhemma, den yngsta, Anna, föddes 1952. I huset bodde också under stora delar av året min mor.

Ena gaveln var upptagen av pastorsexpeditionen med ett arkiv för kyrkböckerna och ett mindre samtalsrum. Telefonnumret var 1 i Älghult. Far ansvarade för folkbokföringen, som fördes för hand. Där fanns tre mycket stora böcker som nog vägde cirka tio kilo vardera. Där var alla socknens cirka 4500 invånare var bokför-

da. Dessutom fanns det böcker för inflyttning och utflyttning, födelse och död, konfirmation och ingångna äktenskap. Under hösten genomfördes vad som kallades husförhör, som i själva verket var obligatoriska sammankomster i socknens många byar för att kontrollera att uppgifterna i folkbokföringen stämde.

Under 1950-talet måste församlingsböckerna skrivas om. I ett par år bodde en kvinnlig sekreterare hos oss och överförde med vacker handstil alla uppgifterna i nya böcker.

Mina vänner i Älghult hade goda år under 1950-talet och fann egna utbildningsvägar. Ingrid i Kvarterbo, som var en av de sjätteklassare som stått på prästgårdsverandan och sjungit när vi flyttade in, fick som 15-åring anställning på en av de tre bankerna i Älghultsby, gick ett år i folkhögskola i Kronoberg, sökte in på seminariet i Växjö, inackorderades vid Teatertorget och blev småskolelärare samtidigt som jag tog studenten.

Ingvar Karlsson bodde kvar på sitt rum i Kristinagården efter det att biblioteket flyttat till stationsområdet och kristidsförvaltningen blivit nedlagd (jag köpte en av förvaltningens gamla skrivmaskiner för någon tia). Han gick ett år på folkhögskola. Efter några ströjobb hamnade han på Alstermo bruk och blev fackligt aktiv. Han deltog i en strejk när ledningen infört tidsstudiemän och tempoarbete. Han såg till att hans far, kyrkvaktaren, blev fackligt organiserad och fick högre lön. Han köpte en billig bil, en Lloyd, som vi gjorde en Stockholmsutflykt med under mitt sista sommarlov. Vi tänkte lyssna på Eartha Kitt, men blev inte insläppta på lyxkrogen där hon sjöng.

Under tiden harvade jag vidare på läroverket i Växjö. Men jag hade ju sommarlov och jullov och en del kortare lov också, så jag tillbringade nästan en fjärdedel av min tid i Älghult. Sommarloven på 1950-talet ägnade jag åt jordbruksarbete i Kvarterbo. Där fanns den nordsvenska hästen Silva, fem kor, några får, höns, kaniner och hunden Molly. Ingrid hade tre yngre systrar, så gården blev en samlingsplats för traktens ungdom. Dessutom gillade jag arbetet. Det handlade om ett par veckors lieslätter, att köra slättermaskin och hästräfsa, att sätta upp hässjor, att köra in ett 50-tal hölass, att ta upp havre fram i augusti, att hugga ved och skala massaved.

Jag förälskade mig i en av flickorna (hon var tretton då, jag hade ännu inte fyllt sexton), och trots att vårt förhållande mest var en sorts fiktion de närmaste tio åren fung-

erade det som en fast punkt i mitt ganska kaotiska liv.

DEL - 10. 1954-55

Värnplikt, demokrati, rösträtt, nation. De begreppen hade samband. Som barn under beredskapstiden hade jag sett min far och i princip alla vuxna män jag kände i uniform. Alla var periodvis frånvarande någonstans i Sverige. På gatorna i Växjö marscherade ideligen militära kolonner. Skyddsrum och mörkläggning var vardag i en värld där städer bombades.

På lördageftermiddagar och söndagskvällar var hälften av rälsbussens passagerare värnpliktiga på väg till och från regementet. Så var livet. Först gick man i läroverket, sedan gjorde man lumpen. Bara somliga gick i läroverket. Alla gjorde lumpen.

Jag var inskolad i militarism från Fänrik Ståls sägner till 1950-talets amerikanska krigsfilmer, som oftast handlade om kriget i Stilla havet.

Jag hade läst Norman Mailers De nakna och de döda och James Jones Härifrån till evigheten.

En vecka efter studenten ryckte jag in. Kvällen innan låg jag och läste Hemingways Farväl till vapnen.

Andra dagen på I 11 visades en film, Sands of Iwo Jima, (Nationens Hjältar). John Wayne är en hård sergeant som tränar soldaterna i sin pluton inför anfallet mot Iwo Jima (det kostade 17000 amerikaner och 70 000 japaner livet) och lider hjältedöden alldeles före den amerikanska segern. Filmen slutar med den kända bilden där soldaterna reser stjärnbaneret på öns topp medan en manskör sjunger marinkårens marsch. Vi skulle minsann veta vad utbildningen syftade till.

Jag fick utrustning och uniform, fyllde mitt madrassvar med halm, tilldelades överslafen i ett logement där jag skulle bo med 22 andra killar. Upp klockan sex, middag klockan sju, ut på stan, tillbaka före klockan 22 då kaserngrindarna stängdes. Exercis och skjutövningar. Kö till kompaniexpeditionen var tionde dag för att hämta ut det vita kuvertet med 2 tior och en femma. Inga problem. Jag tyckte om mina kamrater, var van att leva i kollektiv, min integritet respekterades, låg i överslafen när pengarna var slut och läste André Malraux Människans lott om de kinesiska kommunisternas kamp på 1939-talet.

De första juniveckorna fascinerades jag av soldatlivets teatrala och rituella inslag. En man med blänkande trumpet blåste revej medan flaggan långsamt hissades.

Alla stelnade i givakt. På kvällen blåstes tapto. Plutoner och kompanier exercerade på kaserngårdens grusplan. Kommandorop och stampet av kängor. (De var järnbeslagna. När vi hade kvällstjänstgöring fick vi ibland hamra in extra beslag i stället för de som hade lossnat.) Någon gång i veckan marscherade en större formering ut genom kaserngrinden med musikkåren i spetsen. Kronobergs regementes paradmarsch. Vissa lördagar hölls korum. En gång blev jag utan förvarning beordrad att läsa Fader vår. Jag kom av mig nästan genast. Heter det "Fader vår som bor i himlen?" Eller ska det vara "som är i himlen?"

Flertalet i mitt logement blev uttagna till en jägarpluton. Några nya rekryter från andra delar av södra Sverige flyttade in. En av dem var Ulf Nilsson, Fylle-Nisse kallad. Han var beläst, intelligent och fysiskt stark. Vi blev vänner under de femton månaderna av delat liv, fortsatte att umgås och brevväxla några år, sedan blev han "världsreporter" på Expressen och jag Vietnamaktivist i Lund.

Antagligen var Sverige som mest militariserat just då, cirka sju-åtta år efter kriget. Vi tränades att använda hästar. Min var hög och svart och hette General. Vi körde tvåhjuliga vagnar med kulsprutor i terräng. Det var som att köra hästräfsa. Vi marscherade tolv mil i januari och sprängde stridsställningar med dynamit i tjälen. Vi övade vinterkrigföring i trakten av Bollnäs, gjorde eldöverfall på Kalmar flygfält, förde "fria kriget" i Skåne efter en föreställd invasion vid Haväng och ägnade tre veckor i juni åt att försvara Öland.

I efterhand är jag förvånad över hur lätt utrustade vi var. Vårt huvudvapen var en kpist med träffsäkerhet på högst 100 meter. Dessutom hade vi automatgevär som var tunga och ofta gick i baklås. För det mesta förflyttade vi oss till fots, ibland upp till tre, fyra mil, annars på cykel. Om avståndet var större än tolv mil fick vi tolka.

En natt i maj var det allvar. Larmet gick klockan 01.20. Vi skulle inta förberedda försvarsställningar runt Växjö. Sömndruckna bökade vi i materielen. Det var mycket som skulle med. Till slut stod vi uppställda vid våra cyklar och sergeant Havragryn inspekterade oss. Det var mörkt, men inte helt nattsvart, snarare majnattens hela prakt, som Bert Brecht uttryckte det i *Mor Courage*.

Vi skulle till en skogsdunge söder om Växjö. Där fanns mycket riktigt ett värn med en täckt del. Vi skickade ut ett par spanare för att kolla trafiken på Malmö-vägen och väntade med skarpladdade

vapen. Temperaturen sjönk i gryningen. Klockan tolv följande dag hade vi ännu ingenting hört. Ingenting att äta hade vi fått heller. Så kom löjtnanten i bil med gravallvarligt ansikte.

"Samling! Lystring! Kommunisterna har tagit Dien Bien Phu i Indokina. Den franska armén har kapitulerat. I avvaktan på en kommunistisk offensiv förbereder vi försvaret av Växjö."

Somrarna 1953 och -54 gick förlorade. Värnpliktens intensiva och reglerade tillvaro avskilde oss nästan helt från tidigare vänner och verksamheter. Visst var jag i Älghult och Kvartebo vissa helger. Det var tillfälliga besök. Flertalet av mina gamla klasskamrater träffade jag faktiskt aldrig mer. Läroverket ägnade jag inte en tanke. Det jag såg fram emot var den lördag i slutet av augusti 1954 då jag för sista gången skulle gå ut genom regementsgrinden. Bortom den var det helt vitt.

Jag tänkte inte ett ögonblick på att regementet fortfarande hade makt över mitt liv.

DEL - 11. 1955-57

En vecka efter att ha muckat som underofficer på I 11 var det dags för mig att sticka till Lund. Vad hade jag där att göra?

Sista åren i gymnasiet hade jag en vän som hette Johan Arvidsson. Vi hade mycket gemensamt. Jag läste många böcker. Han läste fler. Jag lånade tre åt gången på biblioteket. Han lånade tio. Jag läste i hopp om att få veta något om människorna och världen. Han var teoretiskt och filosofiskt bevandrad

Första gången jag tittade in i hans inackorderingsrum på Södra Järnvägsgatan i Växjö satt han med en blyertspenna och studerade T S Eliots *Det öde landet*. Han var lång, klumpig, ivrig och talade otydligt. Hans tankar var komplicerade och fulla av utvikinngar, svåra att följa. Jag tror han var en av de intelligentaste människor jag känt. Han hade sluppit göra lumpen. Nu fanns han i Lund.

Jag avskydde på förhand det akademiska livet och studenttraditionerna. Utanför AF stod minsann den förhatlige Esaias Tegnér staty. I detta landsortsuniversitet utbildades de som skulle efterträda sina fäder som administratörer på länsstyrelsen, som jurister, läroverksadjunker, präster och banktjänstemän i södra Sverige. De var organiserade i nationer enligt de provinser de kom ifrån. Allihop hade säkert tillhört KS, konservativ skolungdom. Självgod och självbespeglade var de, engagerade i hierarkier och ceremonier, studentmössor och doktorspromo-

veringar. Universitetet var inget annat än en förlängning av Högre Allmänna Läroverket i utvidgad och förvärrad form.

Jag såg inget annat alternativ än att läsa litteraturhistoria. Det visade sig innebära föreläsningar i Kungshuset vid Lunda gård av professor Olle Holmberg om Johan Henrik Kellgren, Amadeus Atterbom och förstas Esaias Tegnér. Inget ont om Olle Holmberg. Jag hade läst intressanta artiklar av honom i DN. Men detta! Jag bodde i Malmö, Södra Förstads-gatan 79, i en matsal med ett stort middagsbord och en säng hos en fattig änka. Varje dag tog jag tåget till Lund.

Ganska snart hittade jag Johan. Han bodde på Stora Ahlgatan, hade läst litteraturhistoria och studerade nu nordiska språk (vilket hemskt ämne, tänkte jag). Han hade sällskap med Anna-Klara, den lilla skarpa, raka, roliga, svartögda prästdottern från Kävlinge. Somliga av er minns henne som Anna-Klara Arvidsson, bosatt i Lund efter pensioneringen från rektorstjänsten i folkhögskolan i Svalöv och aktiv partimedlem åren omkring millennieskiftet.

Luften i rummet vid Stora Ahlgatan var tjock av cigarretrök. Anna-Klara och jag var där i princip dagligen. Prat om böcker, film och politik. Hon bodde i Kävlinge och jag reste ju från Malmö. Vad gjorde vi?

Teater, Harriet Andersson i Ibsens *Vildanden* på Malmö stadsteater. Köpenhamnsresor. Film. Premiären på *Sommarnattens leende*. En dag promenerade jag till Malmö för att se Öster om Eden. Jag blev starkt berörd. James Dean var jämnårig. Lördagstimmar på Håkansson. *Illustrated London News*. Vi visste att det fanns några viktiga poeter i Lund, Majken Johansson och den pretentiöse Göran Printz-Påhlson (mycket intressant, tyckte Johan) men vi hörde aldrig till någon grupp.

Jo, Anna-Klara var ordförande i högerpartiets ungdomsorganisation i Kävlinge. Hon tyckte hennes kamrater höll på att bli rasistiska och övertalade mig att tala om medborgarrättskampen i USA på ett möte. Högsta domstolen hade just förbjudit rassegregering i skolorna. Strax efter mötet lämnade hon organisationen.

När jag lämnade regementet hade jag fått ett par tusen i avgångsvederlag så jag kände mig rik den första hösten.

Pengarna tog slut. Jag fick ett rum på Bytaregatan vårterminen 1955, och livet blev tråkigare. Jag försökte sälja några texter men minns bara att Lantarbetaren betalade ett par hundralappar för en berättelse en gång. Jag saknade Älghult. Att resa hem var både för dyrt och för tidsödande. Men jag svalt inte. Jag hade

någon sorts naturaförmån som innebar att jag åt gratis på konviktoriet vid Bredgatan mitt emot Lundagård. De serverade en utmärkt gåsmiddag på Mårtensdagen.

Under sommarmånaderna jobbade jag i jordbruket i Kvarterbo efter att ha varit borta de två föregående somrarna. Mer om det senare. Följande höst återvände jag till Lund, men studierna kändes alltmer frustrerande. Vintern blev kall. Jag minns att jag höll en tjock och tråkig bok om världslitteraturens historia i ena handen samtidigt som jag stack in den andra i värmeelementet och såg ner över de snöiga taken i Bytaregränd.

Jag visste att lundakoryfäärer som Sten Broman festade på Grand tvärs över Klostergatan, men kände bara avstånd och avsmak.

Sommaren 1956 lämnade jag Lunds universitet efter ofullbordade studier för att aldrig mer återvända. Trodde jag. Det dröjde till 1969. Lunds universitet hade varit en dålig skola för mig och säkert för många andra. Jag anmälde mig för tjänst i en FN-bataljon men blev inte antagen. Också den sommaren jobbade jag i jordbruket.

DEL - 12. 1957-59

Växjö Högre Allmänna Läroverk imploderade plötsligt. Det blåste bort över Växjösjön i ett moln av illaluktande damm och var för alltid försvunnet.

I Älghult hände något avgörande: de 24 eleverna i sjuan fortsatte i åttonde klass. Det var en av sprickorna i den damm som höll den svenska begåvningsreserven instängd. Tio år senare ingick de i den flodvåg som revolutionerade universitet och högskolor.

Medan jag förkvävdes i Lund hade mina kamrater i Älghult, som var födda omkring mitten av 1930-talet och bara haft tillgång till den sexåriga folkskolan, försörjt sig på diverse olika jobb i glasbruk, möbelindustrier, sågverk, butiker, jordbruk och som hembiträden. Det var lätt att få jobb. Bli inte en hopp-Jerka! manade statens affischer.

Flera av dem hade också gått en eller två årskurser i folkhögskola. Där hade min vän Ingvar mött sin blivande fru Inkeri Snaula, finskt flyktningbarn från Petsamo, den ishavsremsa som Sovjetunionen erövrade från Finland under kriget.

Älghult fortsatte att blomstra och jag hade god insyn i det mesta. Folkbokföringen innebar att min far i princip kände varenda individ i den stora, glesbefolkade (4500 inv.) socknen/kommunen.

Han blev känd, dels för sin vägran att skriva på en lista som fördömde Vilhelm Mobergs roman *Utvandrarna* och dels ge-

nom att engagera sig för kvinnliga präster. Båda ståndpunkterna var högst kontroversiella i Växjö stift.

Jag jobbade i jordbruket i Kvarterbo, ibland med avbrott för korta vikariat i skolor, hade vänner i alla åldrar och var medlem i en NTO-förening som var kulturbärare i Älghult tack vare ordföranden Valdemar Danielsson, en vänlig man som engagerade sig för ungdomsverksamhet och blev ordförande också i kommunstyrelsen.

Karin hade gått två årskurser i Sankt Sigfrids folkhögskola och sedan tillbringat vintern tillsammans med sin syster Ingrid som var småskollärare i Bjurå utanför Boden och förlovad med Göran, en tapetserare från Måttsund. Karin hjälpte Ingrid med svenskundervisningen för de finskspråkiga barnen.

I Konsum i Bjurå jobbade den vackra dottern till Fritiof Enbom, tidigare anställd på Norrskensflamman och dömd till livstids straffarbete för spioneri i en rättegång som senare ifrågasatts. I syföreningarna samsades laestadianer och kommunister.

Sommaren 1957 befann vi oss i Kvarterbo både Karin och jag och funderade över hur vi skulle fortsätta våra liv. Medan vi hackade potatis en oktoberdag beslöt vi att förlova oss, senare gifta oss och flytta till Göteborg, där Karin skulle utbilda sig till skådespelare och jag ta en fil mag-examen med samhällskunskap och historia för att bli lärare i en demokratisk skola – en folkhögskola.

Men närmast började Karin en anställning på ett ålderdomshem i Vederslöv medan jag fortsatte att jobba i Kvarterbo. På hösten skulle åkrarna plöjas och harvas och gödslas. Sedan kom tröskan och vi tröskade i gårdarna i byn. En kväll när vi rastade i mörkret utanför ladan pekade Arne upp mot den stjärnklara himlen och ropade: "Där är sputnik!" Jag såg inte den lilla satelliten, men alla andra gjorde det.

Vederslövs ålderdomshem var litet och hade endast två anställda, Rosa Kronblad och Karin Richardsson. Där fanns åtta inneboende i varierande tillstånd av fysisk och mental hälsa. Varannan helg hade Karin ensam ansvaret. Då brukade jag åka dit. Det fungerade som ett storhushåll.

Nyåret 58 firade vi där, lyssnade på radions årskrönika och förfärades över Frankrikes grymma krig i Algeriet. Ulla Sjöblom sjöng Jag står här på ett torg av Lars Forssell.

Nästa höst reste jag ensam till Göteborg. Karin fick vårdansvar för min gamla farmor i Jönköping.

De första veckorna bodde jag i brandsta-

tionens torn vid Järntorget. Rummet var cirkelrunt. I skeppsvarven dånade nithamrarna. Vid Amerikakajen lade passagerarfartygen till New York till. Folkteatern, Folkets hus och den tongivande socialdemokratiska tidningen *Ny Tid:s* redaktion fanns i närheten. Dicksonska biblioteket erbjöd en bra plats för studier. Jörgen Westerståhl ledde Göteborgs högskolas statsvetenskapliga institution. Alla hans medarbetare tycktes vara socialdemokrater. Vi sysslade med kvantitativ forskning om införandet av ATP. Jag trivdes där.

DEL - 13. 1958-60

Hösten i Göteborgs högskola var framgångsrik. Jag hade kunskaper och förmågor som jag inte varit medveten om. Samtidigt kändes tillvaron mörk och hotfull i terrorbalansens skugga.

Mörkret manifesterade sig fysiskt. Jag satt en novemberkväll och läste i min nya bostad, en jungfrukammare på gårdsidan i en bottenvåning på Vadmansgatan i centrala stan. Jag hade ont i huvudet. Det var något med ögonen. Sedan högg det plötsligt till i magen och jag kände en intensiv smärta som inte ville gå över. Jag lyckades tillkalla ambulans och for upp till Sahlgrenska sjukhuset. Snabbt diagnosticerad. Njursten. Jag kvarhölls ett dygn. När jag lämnat lasarettet gick jag till en optiker. Han frågade om jag var narkoman. Det visade sig att mina pupiller var morfinpåverkade. Jag fick ett par glasögon. Nästa dag var allt som vanligt. Jag läste vidare.

Karin upplevde ett liknande mörker hos min farmor i Jönköping och ångrade att hon hade slutat på ålderdomshemmet i Vederslöv. Min farmor hade tidigt blivit änka och sedan levt många år tillsammans med sin yngsta dotter, Elsa, som var bibliotekarie i Jönköping.

Men faster Elsa dog i cancer. Levern. Jag saknade henne, det sista jag minns av henne är att hon gav mig Stig Dagermans Bröllopsbesvär i födelsedagspresent.

Nu skulle Karin fungera som farmors stödperson samtidigt som hon jobbade deltid som barnflicka hos en kapten Stark och hans familj. Det märkliga med den familjen var att kaptenen och hans fru åt lunch ensamma, medan Karin och de två barnen, fyra och sex, fick äta i köket.

Karin upplevde året i Jönköping som svårt.

Vid midsommar gifte vi oss i Kvarterbo. Där var hundra gäster som vi kände väl. Johan och Anna-Klara besökte oss. Så satte vi oss på tåget till Göteborg en dag i augusti och kände en stor frihet. I fortsättningen skulle vi leva tillsammans.

Vi brukade fika på terrassen vid Götaplat-

sen på sensommardagarna. Solen gassade och getingarna surrade berusat.

Karin följde med på professor Lönnroths föreläsningar om första världskrigets utbrott. De var utomordentligt intressanta och föreläsningssalen var alltid fullsatt.

Jungfrukammaren på Vadmansgatan rymde bara en säng, två stolar och ett litet skrivbord. Dessutom disponerade vi en gasspis i köket, som annars fungerade som skräpkammare åt vår värdinna tant Signe. Hon ägde våningen, hyrde ut alla rummen och bodde själv i skärgården.

Tant Signe dök ofta oväntat upp. En kväll i september förde hon oss till en bänk utanför Park Aveny Hotell. Nu ska vi titta på kändisar, sa hon. Och minsann, efter en stund gick boxningsvärldsmästaren Ingemar Johansson förbi.

Karin gick med i en teatercirkel som ABF drev på Atelierteatern vid Norra Hamngatan med Ove Tjernberg och Hans Råstam (senare chef för Borås stadsteater) som huvudlärare. Där rörde sig en hel del teaterfolk som hon så småningom kom att samarbeta med.

Cirkelverksamheten drevs på kvällstid och jag brukade följa Karin hem. Ibland drog det ut på tiden och jag strövade runt i nordstan, på den tiden en kåkstad med hotell, krogar och billiga kaféer där emigranterna vistats i väntan på amerikabåtarna. Vi hade gratis tillträde till stadsteaterns och folkteaterns föreställningar.

Efter ett halvår på Vadmansgatan blev jag tilldelad ett studentrum med kokskåp på Bildradiogatan i Järnbrott. Så bekvämt hade vi aldrig bott.

Lena Gester, en liten tonårig skådespelerska på Atelierteatern, följde oss dit ibland. Hon hade bra sångröst. I spårvagnen till Järnbrott frågade hon en gång: - Vad betyder tyttelu? – Tyttelu? – Ja, i Bellmanslåten ”Tyttelu att graven är för djup?”. Hon dog ung efter att ha turnerat i folkparkerna några somrar med operetter som Vita hästen.

Vi var inte de enda i Göteborg som kom från Kvarterbo i Älghult. Karins kusin Iris hade gift sig med Herbert som jobbade på ett varuhus i stan. De bodde med sina två små flickor i en tråkig utantill Liseberg. Vi var där och festade ibland.

Pekingoperan gjorde sitt hittills enda gästspel i Sverige på Göteborgs stadsteater i april 1960. Vi var där. Ett organiserat tumult av färgrika dräkter, blixtrande klingor, sminkade ansikten, akrobater, skrällande cymbaler, mullrande trummor, gälla flöjter, falsettsång.

Kvällen före föreställningen hade vi

festat hos Iris och Herbert. Pekingoperan var en oförglömlig baksmälla.

Under försommaren sökte Karin in på scenskolor i Stockholm och Malmö med en scen från O’Neills Blodet ropar under almarna.

Själv blev jag inkallad. Redan i maj måste jag resa till Växjö för att vidareutbildas inför höstens manöver i Kivikstrakten i Skåne.

När jag anmälde mig på regementet fick jag till min häpnad veta att jag som sergeant var för fin för att bo i kasernen. De hade hyrt ett rum på stan åt mig. Till regementet skulle jag gå på morgnarna som till en arbetsplats eller föreläsning. Beskedet gav mig en oroande känsla av meningslöshet.

Karin och jag tillbringade några sommarveckor i Älghult innan vi återvände till Göteborg där Karin skulle medverka i Kröningen, en pjäs av Lars Forsell.

Själv måste jag snart resa ifrån Karin och repetitionsarbetet och mina studier för att i stället tillbringa september månad med exercis på regementet och en manöver i Skåne.

Hur skulle det gå med teaterpremiären? Hur skulle jag hinna med mina studier?

Kaos förestod – och stora förändringar.

DEL - 14. 1960-62

Atelierteatern låg en trappa upp, ovanför den ofta bullersamma krogen ”Zum Gemütlichen Alfred”.

Regissör var Ingrid Korposoff som varit regiassistent hos Bert Brecht, och hennes ledande teaterprincip var Verfremdung.

För Atelierteaterns manliga skådespelare var begreppet Verfremdung lika främmande som det var att underkasta sig en kvinnlig regissör, som dessutom bröt på tyska. Sexistiskt knotande genomförde de repetitionerna och när Lars Forssells pjäs som väntat blev ett fiasko - ”mer gymnastik än dramatik” stod det Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning – gjorde de uppror.

De förlorade den maktkamp som följde och när de försvunnit återstod en kvinnligt dominerad ensemble bestående av Bodil Mannheimer (senare Uppsala stadsteater), Pia Rydvall (Hem till byn), Lena Gester, Karin, Gunilla Bergström (hon med Alfons) och ett par killar, bland vilka jag minns Ralf Glaerum. Sympatisk och en sorts allkonstnär.

Fragment av krisförloppet nådde mig under skjutövningar i Växjö och strövtåg i Österlen under manövern. Somligt var djupt oroande.

Den decimerade ensemblen blev hembjuden till Ingrid Korposoff som bodde i

en lägenhet i Biskopsgården. Vi ägnade en halvtimme åt att titta på Bröderna Cartwright. TV var ännu sällsynt, åtminstone bland mindre bemedlade.

Atelierteatern gjorde några månader senare succé med Familjen Harlekin, där Brechts principer kombinerades med humor, och Pinocchio, som blev vårens långkörare och drog hem lite pengar genom att uppföras på många av Göteborgs skolor.

Jag låg fem, sex veckor efter med mina studier när jag kom tillbaka till Göteborg, men både Jörgen Westerstahl och Erik Lönnroth visade hänsyn. Jag upptäckte att Lönnroth var en ledande universitets- och forskningspolitiker och arbetade med utveckling och förnyelse av universitet och högskolor. Det behövdes verkligen, men var nog svårt, tänkte jag. Med såna gamla stötar – i alla åldrar – som universitetet vi mlade av.

I december upptäckte vi att Karin var gravid. Nu hade revolutionärerna från Älghults enhetsskola trängt in i den nya katedralskola av vit betong och blänkande glas som uppförts i Växjö intill biskopssätet Östrabo. Också historien var gravid, för att citera Fria Pro.

Under det blänkande skalet fanns mycket av det gamla läroverkets innanmäte kvar. KS, konservativ skolungdom, hade skiftat namn till Högerens Ungdomsförbund och var fortfarande skolans enda politiska organisation. Men nu bildade älgghultarna en SSU-förening.

Min bror Erland blev kassör och mina systrar Inger, Britta och Anna fyllde senare på medlemsantalet tillsammans med sina kamrater från Älghults enhetsskola. De bjöd in SSU:s unge ordförande Ingvar Carlsson till en debatt i katedralskolans aula och han sopade golvet med HUF:arna. En flicka från Älghults Enhetsskola blev primus bland katedralskolans studenter och fick sin bild i Smålandsposten. Några år senare fyllde ungdomar från alla grundskolor i Kronoberg katedralskolan.

Våren kom tidigt. Erland besökte Göteborg med min minsta syster Anna och såg Pinocchio på Atelierteatern. Studentrummet hade plats för gäster. I maj kom Karins mamma Berta och hade roligt i ett soligt Göteborg samtidigt som hon köpte sådant som hon visste att en baby behövde. Vi tog med henne på bio och till sjömanstornet i Masthugget där hon tyckte att tornet svajade.

Vi började söka en större lägenhet, men bostadsbristen var total. Det fanns en underjordisk marknad. Hyresskojarna ställde in några gamla möbler i en tom lä-

genhet och sa att den gick att hyra, under förutsättning att man köpte möblerna för 10 000 kronor.

Vi visste att Axevalla folkhögskola hade en omfattande teaterverksamhet och planer på att utveckla den till en riktig teaterskola. Jag sökte en lärarplats där, trots att jag ännu inte var färdigutbildad och fick nästan omedelbart besked om jag fått den, inklusive en tvårumslägenhet i ett av skolans elevhem. Men anställningen gällde inte förrän i september.

Karin for hem till Älgshult, men jag stannade kvar hela juni och pluggade nationalekonomi, det sista ämnet som behövdes i min examen.

Den sommaren firades bröllopp i Kvarterbo för Karins tvillingsyster Kerstin. Jag hade stukat foten och Karin var höggravid. Min nye svåger Gösta var en modern välutbildad jordbrukare och arrenderade några år senare den stora gården Hultaby utanför Vetlanda.

Karin födde en pojke i början av september efter en lång och svår process. Jag var med, tack vare en studentkamrat som redan blivit färdig läkare på lasarettet i Växjö. Karin och pojken flyttade till Älgshult. Självt för jag till Göteborg, tenderade i nationalekonomi, flyttade sedan våra få tillhörigheter till den lilla lägenheten i elevbaracken i Axvall och bekantade mig med mina nya kollegor. Min tjänst omfattade cirka 30 timmar, fördelade på sex dagar i veckan, i ämnena svenska, samhällskunskap, geografi, historia och häpnadsväckande nog gymnastik. Dessutom skulle jag vid ett tillfälle i veckan ha nutidsorientering i aulan med samtliga elever och en gång i veckan morgonsamling. Jag ansvarade på heltid för elevbarackens 20 flickor enligt traditionella regler som framför allt handlade om att inte släppa in några pojkar utom vid vissa tidpunkter.

Den 15 september kom eleverna och terminen började. Den 1 oktober reste jag till Älgshult och där döptes pojken till Martin. Vi for till Axvall i taxi, Martin, Karin, mamma Berta och jag. Livet på Axevalla folkhögskola började.

DEL - 15. 1961-62

Första året på Axevalla folkhögskola

Axevalla folkhögskola drevs inte av någon folkrörelse eller ideell organisation utan av landstinget. Det var helt enkelt en utbildningsinstitution.

Min första uppgift blev att säga något om Dag Hammarskjöld vid en minneshögtid efter det att hans plan störtat vid Ndola. Skolans elever stod uppställda

runt en flaggstång med flaggan på halv stång.

Det passade mig. Jag beundrade Hammarskiöld för hans ansträngningar att stärka FN och hade följt nyhetsrapporteringen om den katastrofala utvecklingen i Kongo, nuvarande Zaire. Uppmärksamheten i Sverige var inriktad på Afrika och befrielsekampen mot kolonialmakterna. Per Wästberg och Sara Lidman hörde till dem som engagerade sig. Det fanns en solidaritetsrörelse. Efter andra världskriget begick Frankrike, Belgien, Portugal, Storbritannien och apartheid-Verwoerd mord på Afrikas jord, för att citera ett av tidens slagord.

Martin var nyfödd och flickorna i elevhemmet var mycket intresserade. Det gick alltid att ordna barntillsyn. Vi var rikare än vi någonsin varit. Boendet var billigt och vi åt huvudmålet i matsalen tillsammans med eleverna och ett par andra lärare. Humor var en skånska som kallades Tjosan. Hon var oftast glad men ibland djupt deprimerad.

Flertalet elever kom från den kringliggande landsbygden och hade bara 6- eller 7-årig skolbakgrund. Jag undervisade alla. De var medvetna om att de skulle konkurrera med yngre generationer som hade realexamenskompetens. Alltså var det just de kunskaperna de behövde. De kunde också pröva in till polis- och sjuksköterskeutbildning. Vi skaffade tidigare inträdesprov.

Det kan låta torftigt, men proven gav faktiskt en stabil bas att utgå från i undervisningen i svenska, samhällskunskap, ekonomi, geografi och historia. Eleverna var angelägna att lyckas. Vid föreläsningarna i nutidsorientering kunde jag ta ut svängarna. Oftast var bara eleverna närvarande. Oftast kunde jag engagera dem. De trivdes och jag med.

Dessutom hade vi företagsam elevkårsordförande. Han var ungefär lika gammal som jag och såg ut som Martin Ljung. Rektor meddelade mig plötsligt att jag skulle arrangera en skolresa till Åre på vinterlovet. Det oroade mig för jag saknade den sortens kompetens. Men det visade sig snart att initiativet kom från elevkårsordföranden och han organiserade också genomförandet, bokning av bussar, vandrarhem och så vidare. Hela resan. Det var bara att följa med.

Carl-Erik Proft som höll på att förbereda Skara skolscen bodde granne med oss. Han var en pretentiös ”kulturman” med grått skägg, flott sportbil, stora ambitioner och mycket pengar. Nödvändiga tillgångar om man vill starta en teatersko-

la i Skara kanske.

Han umgicks med oss men knappast med någon annan på skolan. Det pågick en konflikt mellan honom och skolans rektor Torsten Schmidt. Att starta en omfattande teaterverksamhet i ett slutet socialt sammanhang som en folkhögskola är kontroversiellt, i synnerhet om målet är att rycka loss verksamheten och skapa en ny institution. Vi blev aldrig en del av konflikten men kunde inte undgå att förnimma den.

Han tog med Karin på PR-turnéer till Rotaryklubbar och stadshotell i Västergötland.

De spelade En dörr ska vara öppen eller stängd av den franske 1800-talsförfattaren Alfred de Musset. Det är en elegant, aristokratisk och traditionellt högkulturell dialog, alltså ett exempel på just det slags teater som Atelierteatern och Brecht fördömde.

Efter läsårets slut reste vi till Växjö för att fira Erlands studentexamen. Vi väntade i min syster Ingers inackorderingsrum nära vattentornet. Martin var nu nio månader och kröp omkring på golvet och upptäckte saker.

Plötsligt fick han tag i en sladd och ryckte i den. Hett vatten från en elektrisk tekokare sköljde över honom. Vi spolade honom med kallt vatten, men huden på överarmen och ena sidan av bröstet lossnade. Han skrek. På lasarettet sövdes han och isolerades på grund av infektionsrisken. Vi fick inte besöka honom på flera dagar. När vi till slut kom kallade sjuksköterskorna honom avdelningens ”lilla solstråle”. Han hade ett optimistiskt temperament och smärtan hade gått över. Men han hade stora bandage.

Den sommaren reste Martin och jag en gång i veckan till Växjö med rälsbussen för att lägga om bandaget. Han blev god vän med en gubbe i lasarettets väntrum som roade honom genom att ta av förbandet på sin hand och visa såret efter sin avhuggna tumme.

Rälsbussen hem gick inte förrän klockan tre och vi brukade gå till det närbelägna Strandbjörket och fika och titta på änderna. Martin somnade oftast under resan hem. Jag läste Freuds Drömtydning som just kommit ut i pocket.

DEL - 16. 1962

Sista året i Axevalla

Folkhögskolan gränsade till Axevalla hed, där vanligtvis hundratals hästar betade. Men heden var också militärt övningsområde. Denna höst var den full med värnpliktiga. På kvällarna satt de på staketet som avgränsade skolområdet och tittade

in på de 20 flickorna i det elevhem där också vi bodde. Killarna ropade och gjorde diverse gester. Flickorna fnissade och skrek. Inom några år var de sannolikt föräldrar till en ny generation som skulle bli mer välutbildad än de och nu kan de vara far- eller morföräldrar till ännu en generation.

Skara skolscen inledde sitt första verksamhetsår och Karin ingick i den första omgången elever. Vi anställde en flicka för att ta hand om Martin när jag hade undervisning och Karin var i Skara. Hennes föräldrar var stränga laestadianer och hon var mycket tyst. Jag brukade äta lunch hemma med henne och Martin. Hon sa ingenting och svarade bara med ja eller nej. Så det enda som hördes var tuggandet på knäckebröd. En gång satte jag på radiomusik. Då steg hon tyst upp och stängde av radion. Jag sa heller ingenting. Vi satt och tuggade. Men Martin tyckte om henne och bodde i hennes föräldrahem under höstlovet medan vi var i Stockholm hos min bror Jan. Senare hittade vi en dagmamma till Martin. Hon hade en pojke i ettårsåldern och var gift med en travkusk.

Skolan hade anställt en ny svensklärare som hette Barbro. Hon hade en halvårs-gammal pojke. Hennes man Lasse studerade till veterinär. Vi kom att umgås ganska mycket eftersom vi hade likartade bekymmer och glädjeämnen.

Under läsåret infördes femdagarsvecka i svenska skolor. Jag var skeptisk och undrade hur vi skulle kunna hinna med våra kurser. De flesta eleverna reste hem varje vecka och skolan var så gott som tom lördagar och söndagar vilket innebar en väsentlig arbetstidsförkortning.

Harry Martinssons Aniara hade utkommit i pocketupplaga och kostade 4.25. Vi startade en studiecirkel om människans framtid i rymdålderns och terrorbalansens tid.

Elevkåren hade samma ordförande som föregående år och jag övertalade honom att låta vinterlovet skidresa gå till Oslo i stället för Åre.

I Holmenkollen hyrde jag ett par enkla träskidor och åkte utför en lång, brant, hård sluttning under ständig acceleration tills jag naturligtvis föll. Skidor hade jag åkt varje vinter sen femårsåldern, men aldrig på det sättet. Jag gjorde inte om det.

På Nationalteatret såg vi Bert Brechts Den kaukasiska kritcirkeln med den unga Liv Ullman i rollen som Grusje. Hon var mycket bra.

Karl Erik Proft satte upp George Bernhard Shaws komedi Ödets man på Skara skolscen. Den handlar om Napoleon och

har ett pacifistiskt tema. Teatereleverna visade sig bångstyriga och Profts ganska auktoritära ledarstil fick mothugg, bland annat i form av en strejk. En av eleverna, Bernt Ström, bildade en fackförening för eleverna. Han hamnade några år senare på den nygrundade Norrbottensteatern i Luleå.

Läsåret på Axevalla slutade redan den 15 maj. Jag hade sökt ny anställning på Framnäs folkhögskola i Öjebyn utanför Piteå och fick snart besked om att jag kunde börja 1 september.

Framnäs folkhögskola var berömd för sina fleråriga musikkurser under ledning av skickliga instrumentalister. Eleverna undervisades dels enskilt i sina instrument och dels i samspel i skilda grupperingar. Det gavs ofta offentliga konserter och ibland reste musikgrupper på turnéer.

Musikeleverna kom från hela Sverige. Där fanns också en allmän linje med tre årskurser. På Framnäs skulle jag alltså undervisa, både i allmänna linjen och musikinlinjen. Karin skulle få tillfälle att arbeta med teater och sångspel.

Vi bodde kvar i det tomma elevhemmet under sommaren. Mina föräldrar och fyra yngsta syskon firade semester hos oss och bodde i de tomma elevrummen. Också Karins syster Ingrid besökte oss med sin tvååriga son Jan och sin man Göran. Hon var lågstadielärare i Måttsund utanför Luleå och glädde sig över att vi skulle flytta till Framnäs, bara fyra mil från Måttsund.

Vi hade några festliga och innehållsrika sommarveckor i Axevalla och Västergötland innan det blev tid att stiga på tåget och börja den långa resan.

Karin hade ju tillbringat ett år utanför Boden och jag en sommar med skogsplantering i Avaviken utanför Arvidsjaur, så vi visste vad som väntade. Det var mer än 24 enformiga timmar, mestadels med låg tallskog och vitmossa utanför fönstren. Martin hade lärt sig gå och höll på att springa ifrån oss under ett uppehåll i Umeå.

Solen sken den eftermiddag då vi steg av tåget i Öjebyn. En vaktmästare från skolan väntade på perrongen med bil. Han talade en blandning av pitebondska och svenska och skjutsade oss till Prytzska, en oregelbunden tvåvånings träkåk mitt i Öjebyn. Vi skulle bo på andra våningen. Det var ungefär en kilometer till skolan. Det var slut med att vakta på elever.

DEL - 17. 1963-69:1.

Framnäs

Livet i klassrummet är ett ständigt flöde, en ständig dialog med frågor, svar och elevtankar, som ofta utgår från oväntade

detaljer och förändrar flödets riktning. In- för detta flöde – förberedelser. Efter flödet - slutsatser. En del dokumenteras, men ingen kan minnas lektionernas ström av impulser och samtal, dag efter dag, vecka efter vecka, år efter år.

Det stora gemensamma flödet i Framnäs var musiken. Den fanns överallt, inte bara under lektionstid utan hela tiden. Klanger från pianon, violiner, trumpeter, klarinetter, trummor och cymbaler.

Skolan var nybyggd, med stor akustisk aula, där vi samlades flera gånger varje vecka för repetitioner, konserter och föreställningar som inte bara vände sig till eleverna utan ofta också till publiken i Piteå.

Där fanns ett bibliotek som jag de sista åren fick ansvar för. Där fanns ett tidsskriftsrum med moderna tidskrifter som Ord och bild, BLM och Rondo, flera musiktidskrifter, flera konsttidningar och naturligtvis rikstidningarna och lokalpressen.

Huvudbyggnaden hade två våningar. Några dyrbara flyglar måste vi ideligen bära med uppför och nedför trapporna. De var tunga, det krävdes fler än fyra för att orka. Lärarrummet var alltid fyllt av tobaksrök.

Eleverna bodde som studenter i egna rum i ett höghus med kanske sex våningar. Ett par lärare bodde där också, Anna-Lisa och Sven. Vi åt i en gemensam matsal. Sedan tog vi hissen upp till Anna-Lisas lägenhet, några lärare och elever, och drack kaffe.

Bakom en rad tallar låg Piteälven, bred som en havsvik, frusen stora delar av läsåret. Under somrarna badade vi där, men vattnet var alltid kallt, inte som i Pite havsbad.

I Prytzska disponerade vi övervåningen med alla dess vinklar och vrår. I våningen under bodde Rune och Gunborg och deras dotter. Rune var pianist och pianolärare. Han hade också en enkel orgel. Vid ett tillfälle redde sig några råttor ett bo i orgeln. Rune måste skruva sönder den för att komma åt dem. Råttorna kom från lagården nedanför gårdsplanen.

Vi gick på bio tillsammans, bland annat på Hitchcocks Fåglarna. Vi spelade in en egen skräckfilm som fick namnet Den mystiske snömannen. Rune spelade en brittisk vetenskapsman som dödades av snömannen. Han skelett blev återfunnet. Skelettet lånade vi från skolan och forslade på spark till inspelningsplatsen. Filmen visades för elever och lärare i aulan. Tyvärr var den underexponerad, vintern var ju mörk, men det gjorde den samtidigt kusligare. Den varade 15 minuter.

I november 1963 var jag sjuk i halsfluss eller influensa. Samtidigt drabbades Norrbotten av en intensiv snöstorm. Drivorna nådde till fönstren hos Rune och Gunborg.

Inga tidningar kom (vi prenumererade på DN från 1961 till 1994) och ingen post. Vi hade ingen radio och var helt isolerade under några dagar från den 21 till den 24 november. Dagsljuset varade bara någon timme. Min sjukdom bidrog till känslan av isolering.

Snöstormen lade sig förstås, jag blev feberfri och posten kom, tre, fyra tidningar med svarta rubriker. President Kennedy hade blivit mördad den 22 november. Jag hade missat årets sensation.

Då beslöt vi att köpa en TV. Det var en dyr historia, och vår TV fungerade inte särskilt bra, kanske på grund av mottagningsförhållandena. Men vi såg i efterhand de svartvita flimrande bilderna från Kennedy mordet och begravningen och efterspelet med Lee Harvey Oswalds död. Bildkvaliteten var nog knappast större än i Den mystiske snömännan.

I mars 1964 reste skolan på sportlov i Gratangen i Norge. Jag var hemma hos Martin, men Karin följde med. Hon blev god vän med Jarl Dahlbom, en av mina kollegor med undervisning i bland annat samhällskunskap. Han var från Finland och hade som 20-åring direkt efter gymnasiet upplevt det ryska storangreppet på Karelska näset som krossade den finska armén 1944. Sedan hade han emigrerat till Sverige, erhållit svenskt medborgarskap, utbildat sig till lärare och gift sig med en svensk flicka, Berit, Bea kallad. De hade två barn.

Två år senare, 1966, arrangerade Jalle och jag en skolresa till Leningrad. Vi gav oss iväg i två bussar i mitten av maj. Vi reste via Haparanda, övernattade i Jyväskylä och for nästa dag över gränsen till Karelska näset, förbi Viborg, där Jalle upplevt det finska nederlaget 1944.

Så kom vi fram till Leningrad. Ryssarna badade i hamnen där pansarkryssaren Aurora låg. Vi såg Vinterpalatset och Peter Paul-fängelset, gick på Nevskij Prospekt och besökte Finlandsstationen där Lenin steg av tåget 1917. Där fanns också minnen från Leningrads belägring tjugo år tidigare. De finsktalande eleverna kommunicerade med ryssarna på finska.

Jalle var en utmärkt lärare med omfattande kunskaper, duktig organisatör, och populär bland elever och kollegor. Han var också storrökare.

När jag kom tillbaka till Framnäs efter resan visade det sig att Karin hade rest till Stockholm för att hämta vår koreanska adoptivdotter som plötsligt anlät från

Seoul. Hon var 18 månader, vägde sex och ett halvt kilo och fick namnet Sara.

Några år efter det att vi flyttat till Lund gjorde vi ett återbesök i Öjebyn och Piteå. Jalle var sjuk i lungcancer och mycket mager. Han dog några veckor senare, knappt 50 år gammal.

DEL - 18. 1963-69:2.

Framnäs

Sovjetunionen och USA hade besekrat Nazityskland. 1948 kom Pragkuppen och järnridån. Stalin avslöjades av Chrusjtjov, men det hopp den nya regimen väckte försvann i Ungern 1956.

Europas koloniala förtryck fortsatte, men de vita ockupationstrupperna förlorade överallt: i Indokina och Algeriet, i Kongo, i Kenya, i Angola och Moçambique. Sydafrika införde apartheid med europeiskt stöd. Europa var skit!

Det vitala USA tycktes visa vägen mot demokrati. Social rättvisa efter Roosevelts reformer. De svartas kamp mot vita förtryckare. Martin Luther King. Freedom riders. Marschen mot Washington. John F Kennedy. Medborgarrättslagarna 1964.

Det fanns en motrörelse, inte egentligen antiamerikansk, men alltmer USA-kritisk. Vad gjorde USA i Latinamerika? I Guatemala? På Kuba? I Venezuela? Vad handlade invasionen i Grisbukten om? Vad hände i Indokina?

Hade Wall Street funnit ett billigare sätt att suga ut och förtrycka jordens fattiga än den gamla kolonialismen? En ny form av kolonialism: neokolonialism. Vem agerade? Staten USA eller det amerikanska kapitalet?

Det historiska omslaget kom 1965. Vietnamkriget hade avslöjat USA-imperialismens verkliga innebörd. Världen måste sluta upp bakom Vietnams folk. I USA pågick en politisk och social revolution. Där fanns bundsförvanter och förebilder: den starka fredsrörelsen och medborgarrättsrörelsen. USA-imperialismen måste bekämpas solidariskt!

Sommaren 1965 dog min farmor. Familjen var på väg hem från begravningen i Jönköping. Jag satt i det sommarkvava tåget mellan Nässjö och Sävsjöström och läste DN. Lars Forssell tog ställning i sommarens stora Vietnamdebatt. Ett par veckor senare höll Palme sitt Gävletal.

Då var vi tillbaka i Framnäs. Jag undervisade en grupp nyutbildade pakistanska läkare i svenska för att de skulle kunna tjänstgöra i Norrbotten. Karin och jag beslöt att adoptera en koreansk flicka.

Det är svårt att idag klargöra hur skarpt Vietnamkriget klöv opinionen i USA, i

Europa och i Sverige. Vietnam blev ett självklart huvudtema i samhällsundervisningen. Nutidshistorien omprövades. Det fanns engagemang och kunskap hos mina elever.

Hösten 67 arbetade vi på en stor kabaré, en sorts allkonstverk om USA:s krig i Vietnam. Där fanns stora dokumentära inslag, klippta ur nyhetsförmedling och debatt, där fanns skönlitterära inslag som Göran Sonnevis dikt Om kriget i Vietnam, där fanns amerikanska röster som Norman Mailers, sånger av Bob Dylan som The times they are a-changing, Masters of War, With God on Our Side och A Hard Rain's A-Gonna Fall och egna texter. Bland våra elever fanns flera som senare skulle bli kända i den progressiva musikrörelsen.

Kabarén framfördes i Luleå som en del av kampanjen "Kul 67" som skapade engagemang för den nya stadsteater som höll på att etableras i Luleå. Så småningom skulle NJA uppföras där som ett första exempel på den samhällskritiska dramatik som Fria Proteatern skapade.

Auditoriet var stort. Luleå FNL-grupp tackade och gav oss FNL-märken av papp. Någon vecka senare kom en hög socialdemokrat till Framnäs, jag tycker mig minnas att han var statssekreterare, för att råda oss att inte inta en alltför extrem hållning.

Men samtidigt genomfördes marschen mot Pentagon i Washington med syftet störta imperialismens murar på samma sätt som en gång Jerikos. I Stockholm överföll polisen prominenta socialdemokrater på väg hem från ett Vietnam-möte. I januari 1968 marscherade Palme tillsammans med Nordvietnams ambassadör i en stor Vietnamdemonstration. USA kallade hem sin ambassadör. I februari genomförde FNL Tet-offensiven. President Lyndon Johnson förklarade att han skulle avgå. I april mördades Martin Luther King och i maj Robert Kennedy. Richard Nixon vann så småningom presidentvalet. USA var moget för en revolution, det var vi övertygade om.

Sara Lidman gav ut Gruva 1968. Boken inleds med orden: "Hösten -67 ordnade FNL-grupperna möten över hela landet och jag hade fått några orter i övre Norrland på min lott. Svappavaara."

Boken blev en upptakt till den stora gruvstrejken 1969. Så knöts den sociala revolutionen i Norrbotten till den internationella antiimperialistiska kampen. Många elever på Framnäs hade anknytning till Kiruna och Svappavaara.

Samtidigt ägde Pragvåren rum. Vi hoppades den skulle segra. Förverkligandet

av en "socialism med ett mänskligt ansikte" skulle främja kampen mot USA-imperialismen.

Pragvåren krossades den 20 augusti. Jag följde tragedin i radio timme för timme medan jag snickrade ett par bokhyllor för att få plats med mina alltför många böcker. Jag har kvar de båda hyllorna fortfarande. När jag ser på dem tänker jag ofta på det hopp som krossades den där augustidagen.

Under höstterminen anlände Prags symfoniorkester till Framnäs som flyktingar. De framförde konserter tillsammans med våra elever och lärare. Det skedde inte helt utan gnissel.

Prag-musikerna var vana att spela klassisk musik i svart kostym och vit skjorta. Våra musiker satte snarare en ära i att vara informellt klädda. Visst spelade de klassisk musik. Men de var också engagerade i den moderna musik som byggde på John Cages teorier. För tjejerna var den en styggelse.

Mer om detta nästa vecka.

DEL - 19. 1963-69:2.

Framnäs

1964 flyttade vi från Prytzka till ett Älvsbyhus på Åkervägen cirka en kilometer från skolan. Nu bodde vi i egen villa, med garage. Det var drygt en kilometer till skolan. Vi hittade en bra dagmamma till Martin. Hon hette Margareta, och Martin tyckte så mycket om henne att han reste till Öjebyn tio år senare, enkom för att träffa henne.

Sommaren 1966 när Sara var nykommen tillbringade vi ensamma på ett torp i skogen utanför Älghult. Det var en fin sommar, fast det ringlade huggormar på kökströskeln och skorstenen var full av mygg. På hösten tog jag körkort och köpte en Saab med tvåtaktsmotor.

Vi började vi bygga ett hus 1967 på en gammal husgrund i den slätterhage som tillhörde Karins far Richard. Sedan vi i augusti återvänt till Framnäs i Saaben, vars högsta hastighet var 70 km/tim, sålde vi den för 1500 kronor, samma summa som vi köpt den för. Ingrid's make Göran hjälpte oss både vid köpet och försäljningen.

Sommaren 1968 blev huset i Bolet färdigt. I augusti började Martin skolan i Öjebyn. Han gick dit tillsammans med sin bästa vän Bengt. Ibland ringde fröken och talade om att pojkarna inte kommit fram till skolan. Det fanns så mycket intressant på vägen.

Min undervisning gick bra. En dag kom ett brev från ecklesiastikminister Edeman. Det innehöll ett dokument som utnämnde mig till ordinarie lärare.

Vi började få vänner även utanför sko-

lan. En av de viktigaste var Gunnar Kieri som forskade och skrev om interneringslägret Storsien i Kalix kommun där kommunister, anarkister, pacifister och socialdemokrater på vänsterkanten hölls internerade 1939-40 för att de ansågs utgöra ett hot mot Sveriges säkerhet. Danmark hade liknande läger och internerna i dem deporterades till tyska koncentrationsläger efter ockupationen 1940.

Min syster Britt's sambo Nisse, som gjorde vapenfri värnplikt på Arlanda, blev efter en häftig protest mot regeringens hantering av Russell-tribunalen 1967 förvisad till Sibirien, dvs Skellefteå flygplats. Helgerna tillbringade han hos oss. När Sara, tre år, kom in till honom på morgnarna brukade han säga: "Hej lilla äckliga Sara!" Då gapskrattade hon.

Karin satte igång en omfattande teaterverksamhet. Arrabals Picknick på slagfältet blev en succé tack vare skolans komikergen, som vid ett annat tillfälle förvandlade radions sjö- och landvädersrapport till oemotståndlig komik. Hon fick också uppdraget att regissera ett spel om kommunsammanslagningen mellan Piteå och Hortlax.

Andra succéer var Kent Anderssons Hemmet och John Synges En kittelflickares bröllop. När ensemblen turnerade med "Kittelflickaren" fastnade bilen i en snödriva. Ett par starka norrländska snöröjare fick loss den. I den hårda blåsten på bron över Pite Älv lossnade kylarlocket på Anna-Lisas folka. Hon tryckte ner det igen och band fast det med en halsduk.

Rikskonserter finansierade en turné med den lilla Mozartoperan Bastien och Bastienne. Turnén blev ansträngande på grund av de långa avstånden i Norrbotten som planerarna i Stockholm inte hade tagit hänsyn till.

Men de flesta uppsättningarna ägde rum på folkhögskolans stora och välutrustade scen. Mest krävande var Häxjakten av Arthur Miller, ett kostymdrama med flera stora roller.

Fickteatern med Lottie Ejebrant och Tom Deutgen gjorde ett bejublat – och stimulerande - besök.

Sune Smedeby presenterade 1960-talets moderna musik och musikteorier med utgångspunkt från den amerikanske tonsättaren och musikteoretikern John Cage. En stråkkvartett kunde plötsligt tystna mitt under framförandet. Publikerna som förlamad, någon hostade, några röster hördes, en bil startade. All tystnad är musik, förklarade Sune. Vid ett annat tillfälle hade Karin uppgiften att mitt under en konsert skrika "Sluta, sluta!", för att skärpa pub-

likens medvetande.

Sune arbetade också med att sammanfoga olika konstarter, musik, lyrik, prosa-texter, bilder, ljus och ljud. Vi förberedde länge en happening som skulle framföras i Luleå nybyggda stadsbibliotek. Ljus och mörker spelade en stor roll. Under repetitionerna i februari och mars hade vi tillgång till Norrbottens vintermörker. Men när happeningen ägde rum i april hade mörkret tagit slut. I det skarpa solljus som föll genom bibliotekets glasrutor framstod vår happening som mycket konstig. Men Sune var nöjd. Att vi hade glömt ljusets återkomst var också en happening, sa han.

På våren 1969 föreföll det som om Karin och jag var på väg att bli norrbottningar för all framtid. Vi trivdes, men kände oss samtidigt lite låsta. Socialdemokratisk skolpolitik räddade oss. För lärare i samhällskunskap i högstadiet och gymnasiet tillkom ett nytt krav: betyg i geografi. Den som ville komplettera sin examen erbjöds lön med så kallat b-avdrag. Därigenom blev det möjligt att flytta till Lund för ett års studier. Vi tilldelades en familjebostad för studenter i Ulrikedal. Vi visste det inte då, men beslutet kom att innebära slutet på vår tid i Öjebyn.

DEL - 20. 1969-73:1.

Ulrikedal, Lund

Karl Marx, Kapitalet, översättning Ivan Bohman, inledning Bo Gustafsson. Bo Cavefors Bokförlag. Första upplagan februari 1969. På försättsbladet en dedikation till Karin och mig samt datum 9. 6. 1969. Och några namn på elever och kollegor. Det var avskedet från Framnäs, Öjebyn och Norrbotten.

Karin och jag besökte Lund under sommaren för att ordna vårt boende. Ville vi bo på Magistratsvägen eller Skarpskyttevägen? Nej. Det var långt utanför stan. Hela stadsdelen låg livlös i sommarsolen. Vi bestämde oss för Ulrikedal i södra Lund. Den kringbyggda gården med familjelägenheter tilltalade oss. Så blev det.

En långväga flytt innebär en förlust, av vänner, sociala sammanhang, relationer. Man börjar från noll. Det var 13 år sedan jag lämnade Lund.

För Martin var det mer omvälvande. Han var åtta och skulle börja i andra klass. Han lämnade fröken, vännerna och klasskamraterna. Nu skulle han börja i Vegaskolan. Han skulle nog klara det. Nu hade vi en grundskola med enhetlig läroplan i hela landet. Han skulle känna igen sig.

Skolan började en vecka tidigare än universitetet, och vi fick inte flytta in i Ulrikedal förrän den 1 september. Martin och jag måste resa i förväg till Lund. Vi

lånade Brittias och Nisses rum i Smålands nation. Det nybyggda höghuset var ganska likt elevbostadshuset i Framnäs. Större förstås. Vi gick omkring på Lunds ännu sommartomma gator. Det var som att gå bland kulisser. Grand, Klostergatan, stortorget, rådhuset, domkyrkan, Lundagård, AF. Det såg exakt ut som Lund. Vi gick på en Kalle Anka film i biografen Regina på baksidan av Grand.

Mitt fokus var klart. Jag skulle gå in i FNL-rörelsen och jag skulle studera ekonomisk historia. Jag hade ju hållit på med Kapitalet hela sommaren. Dessutom måste jag läsa kulturgeografi som jag ju fick betalt för att göra. Det finns fotobevis för att jag gjorde det. Sydsvenskan (tror jag) publicerade ett foto av den överfulla föreläsningssal där alla vi som skulle komplettera vår lärarkompetens med kulturgeografi hade samlats. Ämnet visade sig vara ett utomordentligt intressant med perspektiv på stadsbyggnad, ekonomi, spridningseffekter och stadsplanering.

I början av september deltog vi i höstens första Vietnam-demonstration. Den var en hyllning till befrielseledaren Ho Chi Minh som nyss avlidit. Ho, Ho, Ho Chi Minh! Under uppställningen utanför AF träffade vi Anna-Klara och Johan. Deras lille son låg i en barnvagn. Träden i Lundagård var helt gröna och genomlysta av kvällssolen. När vi gick förbi konditori Lundagård rusade Anna-Klaras mor in i tåget och tog barnvagnen. På Stortorget höll någon ett

tal och vi sjöng Befria Södern till ackompanjering av ett dragspel.

Lunds FNL-grupp var en sträng och militant organisation 1969. Man kvalificerade sig för medlemskap genom att gå igenom en studiecirkel och varje vecka ställa upp på två timmars ”basarbete”, dvs oftast bösinsamling till pg 400499 och försäljning av Vietnambulletinen, vilket fungerade som en sorts enmansdemonstration.

Studiecirkeln varade några veckor och hölls på sjunde våningen i skatteskrapan vid Karhögs torg. Den bestod dels av lite fakta om Vietnamkriget och dels av teori som byggde på Lenins Imperialismen som kapitalismens högsta stadium. Studieförbundet administrerade cirkeln eftersom ABF vägrade att ha med FNL-grupperna att göra.

Vietnambulletinen sålde jag de första månaderna i Klostergårdens centrum i konkurrens med försäljare av Gnistan och Ny Dag. Efter några månader flyttade jag till Knut den stores torg, där jag stod utanför systemet 16 till 18. Det var ofta kö ända ut på gatan. Lördagar var butiken stängd.

FNL-grupp Söder hade möten i en samlingsal i Parentesen intill Ulrikedal. Ganska snart kom jag in i styrelsen för Lunds FNL-grupp som representant för Söder. Styrelsen hade fram till 1975 sina sammanträden i en lokal högst upp i AF-borgen. Varje höst och vår genomfördes en Vietnam-vecka med föreläsningar, debatter och olika kulturarrangemang. Den stora sånggruppen som så småningom fick namnet Giai Phong arbetade

fram egna program. Lunds FNL-grupp var en av de största i Sverige. De flesta medlemmarna var studenter i 20-årsåldern. Jag var 36 och tillhörde en äldre generation. En generation vars flertal höll fast vid föreställningen om det goda USA.

Jag hade ett par syskon i Lund vid den här tiden, Erland som bodde i Socionomhuset på Klostergården med sin familj och var med i vpk och Britta som studerade teologi, kämpade för kvinnopräster som far och arbetade för abbé Pierres Emmaus som många år hade sitt svenska centrum i Björkå i vår hemsocken.

De hade varit studenter i Lund ett par år och bland annat deltagit i den pacifistiska rörelsen mot värnplikt och demonstrerat under parollen ”Vägra värnplikt – vägra döda!”

Eftersom värnplikten var lagstadgad betraktades parollen som uppvigling. Jan Myrdal kom då på lösningen att förvandla den till ett infinitivpåstående: ”Att vägra värnplikt – att vägra döda”.

Demonstrationerna hade mötts av ridande polis. Jag tror Britta också deltog i okupationen av Wieselgrenshuset, där ABF nu finns. De var främmande för FNL-gruppens disciplin och stöd till den väpnade kampen. De hade svårt för att sjunga: ”Till vapen vi i sorg och vrede går. Ett enat folk bakom gevären står.”

Jag som varit barn i en annan tid och senare gjort värnplikten hade svårt att förstå deras attityd. Men vi var alla emot USA:s krig och vänstern hade ju flera politiska mål utöver kampen mot Imperialismen.

Sommarlov
Fortsättning följer till hösten!